

เมื่อโลกร้อนท้าทายตุลาการ When the Global Warming Challenges the Judiciary.

วัลลวลี คำบุญเรือง
นักวิจัยอิสระ

Watchalawalee Kumboonreung
Independent researcher

E-mail: mydream.choo@gmail.com

Received: March 15, 2023; Revised: June 16, 2023; Accepted: June 21, 2023

บทคัดย่อ

นับตั้งแต่ 2005 – 2022 มีจำนวนการดำเนินคดีเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (Climate Litigations) ราว 2,002 คดี เฉพาะในทวีปเอเชียแปซิฟิกมีจำนวนคดี 28 คดี และมีแนวโน้มว่าจะเพิ่มขึ้นในอนาคต การนำคดีโลกร้อนขึ้นสู่ศาลเป็นอีกช่องทางหนึ่งที่พลเมืองและภาคประชาสังคมใช้เพื่อให้รัฐมีมาตรการและแก้ไขปัญหาโลกร้อน คดีเช่นนี้จึงเป็นความท้าทายต่อสถาบันตุลาการเพราะเป็นองค์กรที่มีความเป็นอนุรักษ์นิยมสูงที่ไม่เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลง แต่ก็ยังเป็นองค์กรที่มีอำนาจในการตีความกฎหมาย พิพากษา การนำคดีโลกร้อนขึ้นสู่ศาลจึงส่งผลให้สถาบันตุลาการไม่อาจหลีกเลี่ยงประเด็นโลกร้อนได้อีกต่อไป ขณะเดียวกันผลจากคำพิพากษาย่อมมีผลต่อการปกป้องคุ้มครอง รวมไปถึงริเริ่มให้มีการสร้างมาตรการทางกฎหมายเพื่อต่อสู้กับสภาวะโลกร้อน

ผลการศึกษา พบว่า คดีโลกร้อนเป็นคดีที่เชื่อมโยงกับสิทธิมนุษยชนอย่างแยกไม่ได้ ทั้งเป็นคดีที่มีความซับซ้อนอย่างมาก ขณะเดียวกันก็เชื่อมโยงกับหลักการระหว่างประเทศเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ตามอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (UNFCCC) ความตกลงปารีส (Paris Agreement) หลักความยุติธรรมทางธรรมชาติ

(Environmental Justice) ความเป็นธรรมทางสภาพภูมิอากาศ (Climate Justice) ความเป็นธรรมของคนรุ่นเดียวกันและคนรุ่นต่อไป (Intrageneration and intergeneration Justice) และสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดี (Right to healthy environment) รวมถึงหลักการสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน ซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญที่ผู้พิพากษาจำเป็นที่จะต้องทำความเข้าใจและไม่อาจหลีกเลี่ยงได้อีกต่อไป เพราะการพิจารณาคดีโลกร้อนก็จะมาเยือนห้องพิจารณาในสักวัน

คำสำคัญ: ความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อม, ความเป็นธรรมทางสภาพอากาศ, สิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดี, คดีโลกร้อน, ศาล

Abstract

Since 2005 and 2022, there were approximately 2,002 cases of climate litigation, with Asia-Pacific have been 28 cases and rising more. Climate litigation used by the citizen or civil society sector as a legal tool to activate the government to work on climate change measures and solve this issue. These kinds of cases will be challenges to the judicial system, which is conservative and not active to changing circumstances. However, judicial power is the power of interpretation and judgment. Furthermore, when climate litigation has been filed in court, the judge can't ignore the global warming issues. The court's decision can help protect the environment and create the opportunity to create laws, measures, and so on to combat global warming.

This article found that climate litigation was closely related to human rights. The case is also complicated. Meanwhile, they linked international climate change principles such as the UNFCCC, the Paris Agreement, environmental justice, climate justice, intragenerational and intergenerational justice, and the right to a healthy environment, as well as fundamental human rights, which are judicial importation tools. The judiciary would need to understand these complex

sciences, legal documents, and principles because climate change litigation will soon arrive in court.

Keywords: Environmental Justice, Climate Justice, Right to Health Environment, Global warming cases, Judiciary.

1. บทนำ

จากการรายงานครั้งที่ 5 ของคณะกรรมการ IPCC พบว่า อุณหภูมิพื้นผิวโดยเฉลี่ยทั่วโลก (รวมอุณหภูมิพื้นผิวโลกและมหาสมุทร) เพิ่มขึ้นประมาณ 0.74 องศาเซลเซียส เมื่อเทียบกับค่าเฉลี่ยของปีฐาน (ค.ศ. 1961 – 1990) และหากยังไม่มีมาตรการปล่อยก๊าซเรือนกระจกอย่างจริงจัง อุณหภูมิจะเพิ่มขึ้นอีกระหว่าง 1.1 – 6.4 องศาเซลเซียสภายในปี ค.ศ. 2100 การกระทำเหล่านี้ทำให้เกิดคำที่เรียกว่า “การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่ก่อขึ้นโดยมนุษย์” (anthropogenic climate change) ซึ่งเน้นการเปลี่ยนแปลงระยะยาว ระดับทศวรรษขึ้นไป ที่ระบบภูมิอากาศที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่แล้วตามธรรมชาติได้ถูกรบกวนเพิ่มเติมขึ้นไปจากกิจกรรมของมนุษย์ไม่ว่าจะทางตรงหรือทางอ้อม ต่อมาใน ค.ศ. 1992 จากการประชุมสุดยอดโลก (Earth Summit) จึงได้เกิดกรอบอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (United Nation Framework Convention on Climate Change: UNFCCC) ที่วางเป้าหมายเดียวกันของประเทศสมาชิกคือ การคงค่า (Stabilize) ระดับความเข้มข้นของก๊าซเรือนกระจกให้อยู่ในระดับที่ปลอดภัยต่อระบบธรรมชาติและสังคม ที่จะไม่ก่อให้เกิดการรบกวนโดยมนุษย์ที่จะก่อให้เกิดอันตรายต่อระบบภูมิอากาศของโลก

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากอนุสัญญา UNFCCC ไม่ได้มีสภาพบังคับเป็นเพียงความตกลงระหว่างประเทศ ทำให้ในการประชุมสมัชชาประเทศภาคี (Conference of Parties: COP) ครั้งที่ 3 ค.ศ. 1997 มีมติเห็นชอบให้พิธีสารเกียวโต (Kyoto Protocol) เป็นข้อตกลงที่มีผลผูกพันทางกฎหมายภายใต้กรอบอนุสัญญา โดยกำหนดให้มีการลดก๊าซเรือนกระจก 6 ชนิด¹ ภายในช่วง

¹ ได้แก่ ก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ (CO₂), มีเทน (CH₄), ไนตรัสออกไซด์ (N₂O), ไฮโดร-ฟลูออโรคาร์บอน (HFCs),

ค.ศ. 2008 – 2012 ไม่น้อยกว่าร้อยละ 5 ของระดับการปลดปล่อยโดยรวมของกลุ่มประเทศพัฒนาแล้วที่เกิดขึ้นใน ค.ศ. 1990 แต่กระนั้นพิธีสารเกียวโต กลับไม่สามารถใช้บังคับได้จริง เนื่องจากประเทศพัฒนาแล้วไม่ได้เข้าร่วมให้สัตยาบัน ส่งผลให้ใน ค.ศ. 2015 การประชุม COP 21 ณ กรุงปารีส ได้รับรองความตกลงปารีส (Paris Agreement) โดยมีเนื้อหาสำคัญคือ 1. หยุดยั้งอุณหภูมิเฉลี่ยของโลกไม่ให้เพิ่มเกินกว่าสององศาเซลเซียส และพยายามจำกัดไม่ให้เพิ่มเกิน 1.5 องศาเซลเซียส เมื่อเทียบกับอุณหภูมิในยุคก่อนอุตสาหกรรม 2. เพิ่มขีดความสามารถในการปรับตัวและการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก ส่งเสริมการสร้างภูมิคุ้มกันด้านทานและความสามารถในการฟื้นตัว และ 3. ให้การสนับสนุนทางการเงินเพื่อให้เกิดกิจกรรมการปรับตัวและลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก²

กลไกเหล่านี้ ยังคงเป็นกลไกของฝ่ายบริหาร ที่มีพยายามวางกรอบนโยบายให้สอดคล้องกับการรับมือต่อสภาพภูมิอากาศที่เปลี่ยนแปลงไป อย่างไรก็ตาม กลไกทางตุลาการ เป็นอีกหนึ่งกลไกที่มีความสำคัญไม่แพ้กันเพราะผู้พิพากษาเป็นผู้ที่สามารถใช้อำนาจในการวินิจฉัยตีความกฎหมาย รวมไปถึงระเบียบข้อบังคับต่างๆ ให้รัฐมีหน้าที่ต้องปฏิบัติตามคำพิพากษา ทั้งประเด็นเรื่องโลกร้อนไม่ใช่เรื่องไกลตัวอีกต่อไป แต่หากเป็นประเด็นใหม่ของทศวรรษนี้ที่การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศได้ส่งผลกระทบต่อมนุษย์และสิ่งแวดล้อม ซึ่งเกิดขึ้นในรูปแบบคดีมลพิษข้ามพรมแดน คดีฝุ่นควัน การทำเหมือง เป็นต้น ซึ่งย่อมจะเข้าสู่ศาลในเร็ววันและมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ

ทั้งนี้ การเกิดขึ้นของความตึงเครียดระหว่างประเทศเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศได้ส่งผลให้ เกิดการดำเนินคดีที่เกี่ยวข้องกับสภาวะโลกร้อนจำนวนเพิ่มขึ้น ตั้งแต่ ค.ศ. 2015 จนถึง 2022 พบว่า มีจำนวนคดีที่เกี่ยวข้องกับสภาวะโลกร้อนมากขึ้น 2,002 คดี จำนวน 1,426 เป็นคดีในสหรัฐอเมริกา ขณะที่ 576 เป็นคดี 43 ประเทศอื่น ๆ หรือ 15 คดี ในศาลระหว่างประเทศหรือศาลระดับภูมิภาค หรืออนุญาโตตุลาการ³ ขณะที่ประเทศทางในซีกโลกทางใต้

เปอร์ฟลูออโรคาร์บอน (PCFs), ซัลเฟอร์เฮกซะฟลูออไรด์ (SP6)

² ชยา วรธนะภูติ, “ว่าด้วยชีวิตทางสังคม ชีวิตทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และชีวิตทางการเมืองของ “การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ” ในมนุษย์สมัย,” บรรณาธิการโดย เก่งกิจ กิติเรียงลาภ, *Anthropocene บทพิพากษามนุษย์และวิกฤตสิ่งแวดล้อมในยุคสมัยแห่งทุน*, 2564: 164-168.

³ Setzer J. and Higham C. “Global Trends in Climate Change Litigation: 2022 Snapshot,” London: Grantham Research Institute on Climate Change and the Environment and Centre for Climate Change Economics and Policy, London School of Economics and Political Science.; 9.

ปัจจุบัน มี 88 คดี 47 คดีในแถบละตินอเมริกา และคาริเบียน 28 คดีในเอเชียแปซิฟิก และ 13 คดีในแอฟริกา⁴ ซึ่งมีแนวโน้มที่จะเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ บทความชิ้นนี้จึงต้องการที่จะศึกษาคดีโลกร้อนที่ขึ้นสู่ชั้นศาลเพราะการต่อสู้คดีดังกล่าว ไม่ใช่เพียงการต่อสู้คดีด้านสิ่งแวดล้อมแบบเดิมอีกต่อไป แต่หากเป็นการต่อสู้ที่พุ่งด้วยสิทธิมนุษยชนใหม่ ๆ เช่น ความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อม (Environmental Justice) สิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดี (Right to Healthy Environment) ความเป็นธรรมระหว่างคนรุ่นเดียวกันและคนรุ่นต่อไป (Intrageneration and Intergeneration) และความเป็นธรรมทางสภาพภูมิอากาศ (Climate Justice) เป็นต้น ซึ่งศาลเองเป็นก็สามารถทำหน้าที่เป็นผู้ปกป้องทรัพยากรธรรมชาติขณะเดียวกันก็ต้องทำหน้าที่ถ่วงสมดุลให้กับสิทธิในการพัฒนาของรัฐและของเอกชนเช่นกัน โดยจะศึกษาผ่านคำพิพากษาของศาลต่างประเทศเกี่ยวกับคดีโลกร้อน และย้อนกลับมาสำรวจคดีโลกร้อนของไทย ซึ่งมีความแตกต่างกับประสบการณ์ในต่างประเทศ ซึ่งทำให้เห็นว่า การตีความของผู้พิพากษาในคดีที่มีการอ้างหลักการเกี่ยวกับโลกร้อน ควรจะต้องมีความระมัดระวังและจำเป็นที่จะต้องอาศัยการตระหนักถึงสิทธิมนุษยชน และยอมรับความรู้อื่น เพื่อที่จะสามารถทำให้คู่ความในคดีทุกฝ่ายได้รับความเป็นธรรมที่ยุติธรรม

2. เมื่อมนุษย์ครองโลก

“จีน เปิดทางรถไฟ ‘ถ่านหิน’ สายยาวสุดในโลกขนส่งข้ามทิศ 200 ล้านตันต่อปี เมื่อวันที่ 28 กันยายน สำนักข่าวซินหัว รายงานว่า จีนเริ่มใช้งานทางรถไฟรองรับการบรรทุกหนัก ความยาว 1,800 กิโลเมตร ซึ่งเป็นความยาวมากที่สุดสายหนึ่งของโลกเพื่อการขนส่งถ่านหินจากตอนเหนือสู่ตอนกลางของประเทศ ทางรถไฟเหาะหัวจี้ (Haoji Railway) ยังเป็นตัวอย่างของการปกป้องสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศ ที่ได้สร้าง “ป่าปกป้อง” ริมทางรถไฟช่วงทะเลทรายเหมาอูซู่ (Maowusu Desert) ทางรถไฟเหาะหัวจี้ยังสามารถเสริมการพัฒนาแหล่งทรัพยากรทางตะวันตก

⁴ Ibid.,10.

เป็นแหล่งพลังงานของภาคกลางและช่วยลดมลพิษการขนส่งถ่านหินผ่านถนนหลวง”⁵

ถ่านหินเป็นพลังงานฟอสซิล หนึ่งในทรัพยากรธรรมชาติที่ใช้แล้วหมดไป ที่มีบทบาทสำคัญต่อมนุษย์อย่างมาก เพราะสามารถนำไปผลิตเป็นกระแสไฟฟ้า และยังเป็นวัตถุดิบที่ถูกราคาต่ำและสกปรกที่สุด แต่การเผาไหม้ถ่านหินปลดปล่อยคาร์บอนไดออกไซด์หนึ่งในตัวการสำคัญของการเกิดสภาวะโลกร้อน⁶ ย้อนกลับไปเมื่อช่วงศตวรรษที่ 19 ประเทศตะวันตกได้มีการขุดพบถ่านหินและถูกนำมาใช้กับเครื่องจักรไอน้ำในอุตสาหกรรมในยุคอุตสาหกรรมซึ่งเป็นยุคที่มนุษย์เรียนรู้ที่จะใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติเพื่อตอบสนองกิจกรรมทางเศรษฐกิจของมนุษย์ จึงอาจอนุมานได้ว่า ในช่วงเวลาดังกล่าวเป็นยุคสมัยของ “มนุษย์สมัย” (Anthropocene)⁷

นับตั้งแต่ปี 2000 คำว่า มนุษย์สมัย (Anthropocene) เป็นศัพท์ธรณีวิทยาการศึกษาที่พอล ครุตเซน (Paul J. Crutzen) ใช้เพื่อบ่งชี้ ห้วงธรณีเวลาปัจจุบัน ว่ามนุษย์เป็นตัวการหลักในการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบและกระบวนการทางกายภาพ เคมีและชีวภาพของโลกอย่างชัดเจน รวมถึงเป็นยุคที่มนุษย์ได้ใช้หรือสร้างผลกระทบต่อธรรมชาติ จนโลกไม่เหลือความเป็น “ธรรมชาติ” อีกต่อไป ซึ่งผลจากการกระทำของมนุษย์ได้สร้างผลกระทบในระดับธรณีวิทยา ทั้งยังกระทบถึงการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของสภาพแวดล้อม และภูมิอากาศ เช่น ระดับอุณหภูมิที่เฉลี่ยสูงขึ้น ความเข้มข้นของคาร์บอนไดออกไซด์ในบรรยากาศ การสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ อันล้วนเป็นผลจากการกระทำของมนุษย์ที่เกิดขึ้นภายหลังการปฏิวัติอุตสาหกรรม การใช้ถ่านหิน น้ำมัน ก๊าซธรรมชาติ เพื่อผลิตไฟฟ้า การอุปโภคบริโภคแบบอุตสาหกรรมการเกษตรเชิงเดี่ยว การเกิดขึ้นของระบบอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ การขยายตัวของเทคโนโลยี การคมนาคมขนส่ง ที่ล้วนแต่ใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างไม่หยุดยั้งและสร้างผลกระทบ

⁵ Xinhua Thai News Service, “จีนเปิดทางรถไฟ ‘ถ่านหิน’ สายยาวสุดในโลกขนส่งข้ามทิศ 200 ล้านตันต่อปี,” สืบค้นเมื่อวันที่ 13 มกราคม 2565 https://www.xinhua.com/china/38892_20190929.

⁶ Greenpeace, “ถ่านหิน – มหันตภัยโลกร้อนหมายเลข 1,” สืบค้นเมื่อวันที่ 13 มกราคม 2565 <https://www.greenpeace.org/thailand/publication/8213/coal-no1-climate-killer/>.

⁷ หมายเหตุ ช่วงระยะเวลาการเกิดขึ้นของยุคมนุษย์สมัย (Anthropocene) ยังคงมีการถกเถียงจากนักธรณีวิทยาอย่างกว้างขวาง ว่าเกิดขึ้นในช่วงระยะเวลาใดกันแน่ แต่บทความนี้ได้ต้องการที่จะถกเถียงถึงระยะเวลาการเกิดยุคมนุษย์สมัยเพียงต้องการหยิบยกแนวคิดนี้เพื่อนำมาเป็นส่วนหนึ่งในการศึกษา

เป็นวงกว้าง และมนุษย์ได้ก้าวขึ้นมาเป็น “ศูนย์กลางของสรรพสิ่ง” ที่ได้กระทำการและมีอำนาจเหนือธรรมชาติ

ปัจจุบันอาจกล่าวได้ว่า “มนุษย์สมัย” ได้มาถึงช่วงเวลาที่เป็น “ยุคสมัยแห่งทุน” (Capitalocene) เจสัน ดับเบิลยู. มัวร์ (Jason W. Moore) นักประวัติศาสตร์สิ่งแวดล้อม ได้เสนอแนวคิดที่ว่า ทุนมนุษย์ไม่อาจแยกออกจากระบบเศรษฐกิจแบบทุน แม้ไม่ใช่ทุกการกระทำของมนุษย์หรือทุกกิจกรรมของมนุษย์จะอธิบายได้ด้วยทุนนิยม แต่การกระทำทางเศรษฐกิจของมนุษย์จำนวนมากได้ดำเนินไปภายใต้ระบบทุนนิยม ผ่านเครือข่ายระบบการค้า การกระจายสินค้า และการบริโภคระดับโลก ที่ทำให้ต้องใช้ทรัพยากรธรรมชาติจำนวนมากมหาศาล⁸ จนทำให้เกิดการควบคุมและชุดรีดแรงงานของมนุษย์โดยระบบทุนนิยมเองไม่สามารถแยกขาดจากการชุดรีดสิ่งที่เป็นธรรมชาติไปพร้อม ๆ กัน เช่น การทำให้ทรัพยากรธรรมชาติมีมูลค่า ด้วยการเข้าไปจัดการ ยึดครอง และจัดสรรให้ส่วนต่าง ๆ ของโลก รวมทั้งแรงงานมนุษย์และสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์กลายมาเป็นส่วนประกอบสำคัญของการสร้างมูลค่า และการสะสมความมั่งคั่ง⁹

ผลกระทบจากการชุดรีดทรัพยากรธรรมชาติของมนุษย์ ได้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ กระทั่งทศวรรษที่ 1970 – 1990 ผลการจากพัฒนาเทคโนโลยี ทำให้ทราบว่ากิจกรรมของมนุษย์มีบทบาทสำคัญต่อการเร่งปลดปล่อยคาร์บอนสู่ชั้นบรรยากาศมากกว่าที่จะสามารถดูดซับคืนสู่ระบบอื่น ๆ ส่งผลให้โลกเข้าสู่ภาวะที่ไม่สมดุลและไม่เสถียรอีกต่อไป ทั้งยังส่งผลให้เกิดการรบกวนหรือเร่งให้เกิดการสลับไปมาระหว่างโลก “ปกติ” “สภาวะโลกร้อน” และ “สภาวะโลกเย็น” ในแบบที่ไม่สามารถคาดการณ์ได้และไม่สามารถย้อนกลับไปสู่จุดเดิมได้¹⁰ สอดคล้องกับผลจากการศึกษาของนักวิทยาศาสตร์ทำให้เกิดการก่อตั้งคณะกรรมการระหว่างรัฐบาลว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (Inter-governmental Panel on Climate Change: IPCC) ใน ค.ศ. 1988 ยืนยันว่า กิจกรรมของมนุษย์นับตั้งแต่ยุคปฏิวัติอุตสาหกรรม

⁸ ชนกร ชูติภมรธรรม, “ผู้กระทำการ อำนาจ และความเป็นประวัติศาสตร์ในมนุษย์สมัย : กรณีศึกษาเรื่องป่าไม้ในสมัยพัฒนาการ (พ.ศ. 2502 – 2516).”, บรรณาธิการโดย เก่งกิจ กิติเรียงลาภ, *Anthropocene บทวิพากษ์มนุษย์และวิกฤตสิ่งแวดล้อมในยุคสมัยแห่งทุน* 2564: 239, 254 – 255.

⁹ เก่งกิจ กิติเรียงลาภ, “ยุคสมัยแห่งทุน : ข้อถกเถียงว่าด้วยมนุษย์สมัยในโลกวิชาการมาร์กซิสต์,” บรรณาธิการโดย เก่งกิจ กิติเรียงลาภ, *Anthropocene บทวิพากษ์มนุษย์และวิกฤตสิ่งแวดล้อมในยุคสมัยแห่งทุน*, 2564: 118 – 119.

¹⁰ ชยา วรธนระภูติ, *Anthropocene บทวิพากษ์มนุษย์และวิกฤตสิ่งแวดล้อมในยุคสมัยแห่งทุน*: 160 – 164.

โดยเฉพาะการใช้ถ่านหิน น้ำมันดิบ และก๊าซธรรมชาติในภาคพลังงาน การขนส่งและอุตสาหกรรม ทำให้เกิดปลดปล่อยก๊าซเรือนกระจกสู่ชั้นบรรยากาศอย่างเข้มข้นเกินกว่าที่ธรรมชาติจะสามารถกระทำได้

ผลจากการพัฒนาอย่างไม่หยุดยั้งของอุตสาหกรรมการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ยังทำให้เกิดปัญหาแย่งชิงทรัพยากรจากผู้คนกลุ่มหนึ่งที่มีอำนาจต่อรองน้อย กลายเป็นผู้ที่ได้รับผลกระทบที่ตนไม่ได้ก่อหนี้ที่สุด และไม่ได้รับการชดเชยเยียวยาอย่างเป็นธรรม จึงทำให้เกิดแนวคิดที่เรียกร้องความเท่าทางสิ่งแวดล้อมที่เรียกว่า “ความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อม (Environmental Justice)” หมายถึง ความเท่าเทียมในการได้รับประโยชน์จากสิ่งแวดล้อมและความเป็นธรรมในการต้องรับภาระจากอันตรายสิ่งแวดล้อม ความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อมสัมพันธ์กับแนวคิดเรื่องความยุติธรรมทางสังคม (Social Justice) ที่มีองค์ประกอบร่วมกัน คือ ความยุติธรรมที่กระจาย (Distributive Justice) ความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อมกับแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) ที่ผูกโยงกับการแจกจ่ายผลประโยชน์และค่าใช้จ่ายของการพัฒนาให้กับคนรุ่นเดียวกัน (Intra Generation) และระหว่างคนต่างรุ่น (Inter Generations) จะเชื่อมโยงแนวคิดความยุติธรรมสองประเภท คือ ความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อมภายในคนรุ่นเดียวกัน (Intra-generation Justice) กับ ความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อมระหว่างคนต่างรุ่น (Inter-generation Justice) เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการพัฒนาที่ยั่งยืนและจรรโลงความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อมไปพร้อมกัน¹¹

และด้วยสภาพภูมิอากาศที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้คนกลุ่มเปราะบาง (vulnerable group)¹² และประเทศที่จะได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศอย่างร้ายแรง ซึ่งล้วนมีความสามารถในการรับมือผลกระทบน้อยที่สุด นำไปสู่ถกเถียงประเด็น “ความเป็นธรรมทางสภาพภูมิอากาศ (Climate Justice) ที่อธิบายความไม่เท่าเทียม ความไม่เป็นธรรม และการเอาเปรียบระหว่างประเทศมหาอำนาจกับประเทศยากจน จนเกิดช่องว่างทางเศรษฐกิจ

¹¹ คินนิจ ศรีบัวเอี่ยม, “รายงานการวิจัยเรื่อง ความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อม (Environmental Justice and Citizenship),” (มูลนิธิคอนราด อาเดนาวร์: กรุงเทพฯ, 2559): 3.

¹² กลุ่มคนเปราะบาง หมายความว่าถึง กลุ่มคนด้อยโอกาส ยากจน กลุ่มคนชาติพันธุ์ เด็ก ผู้หญิง คนชายขอบ นักปกป้องสิทธิ เป็นต้น

และการพัฒนาคุณภาพที่ต่างกัน¹³ ผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมที่ประเทศยากจน และกลุ่มคนเปราะบางจะต้องได้รับจากการกระทำดังกล่าว แนวคิดนี้จึงได้พยายามตั้งคำถามกับ ความเป็นธรรมของคนกลุ่มเหล่านี้จะไม่ถูกหลงลืมและตกหล่นไปข้างหลัง

3. และโลกร้อนเข้าสู่ห้องพิจารณา

3.1 อะไรคือ คดีโลกร้อน?

ความหมาย “คดีการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ” (ต่อไปจะเรียกว่า “คดีโลกร้อน”) ในทางวิชาการยังคงมีการถกเถียงการให้นิยามเกี่ยวกับศัพท์ดังกล่าวเพื่อให้มีความครอบคลุม ขณะเดียวกันก็ต้องมีขอบเขตที่สามารถแยกออกจากคดีสิ่งแวดล้อมโดยทั่วไปเช่นกัน Markell and Ruhl, Burgguer and Gundlanch; Burger and Metzger,¹⁴ และ the Sabin Center for Climate Change Law¹⁵ ให้การนิยามที่คล้ายกันว่า 1. คดีจะต้องมีการนำเข้าสู่กระบวนการ ยุติธรรม ไม่ว่าจะเป็นคดีแพ่งที่ใช้กระบวนการศาลในการยุติข้อพิพาท (judicial) หรือ การระงับ ข้อพิพาททางเลือก (quasi-judicial bodies) หรือการฟ้องคดีเกี่ยวกับทางปกครองเกี่ยวข้องกับ กระบวนการยุติธรรม 2. คดีมีข้อเท็จจริงที่เกี่ยวกับการลดปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (Climate change mitigation) การดำเนินงานเพื่อรับมือกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (Climate change adaptation) หรือวิทยาศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ซึ่งการนิยามนี้ได้ถูกโต้แย้งว่าไม่ครอบคลุมถึง การดำเนินคดีที่ไม่เกี่ยวข้องกับประเด็นของโลกร้อน โดยตรงแต่มีผลกระทบสำคัญเกี่ยวโยงกับประเด็นโลกร้อน ควรถูกพิจารณาให้เป็นคดีโลกร้อน เช่นกัน¹⁶ เช่น คดีที่ต้องการให้มีการปรับเกณฑ์การวัดคุณภาพอากาศ เช่น ปรับเกณฑ์ชี้วัด การปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ให้เข้มงวดขึ้นในพื้นที่ที่จราจร หรือเขตอุตสาหกรรม

¹³ พาฝัน หน่อแก้ว, “Climate Justice: ทูน รวย จน ความเหลื่อมล้ำ และความเท่าเทียม”, สืบค้นเมื่อวันที่ 13 มกราคม 2566, ทูน รวย จน ความเหลื่อมล้ำ และความเท่าเทียม : Climate Justice (themomentum.co).

¹⁴ Setzer, J. and Higham, C., Jackson, A. and Solana, J. “Legal Working Paper Series Climate change litigation and central banks,” European Central Bank, No 21. December 2021. p.5. <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scplps/ecb.lwp21~f7a250787a.en.pdf>

¹⁵ Ibid. pp.5-6.

¹⁶ Ibid.

รายงาน Asian Development Bank, Climate Change, Coming Soon to a Court Near You- Climate Litigation in Asia and the Pacific and Beyond ได้นิยามเพิ่มเติมจากคำอธิบายข้างต้นว่า คดีโลกร้อน แม้ไม่ปรากฏประเด็นการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศอย่างชัดเจนแต่มีความพยายามนำประเด็นการลดผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ หรือ การรับมือต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ หรืออื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการยอมรับสิทธิความรับผิดชอบของคนระหว่างรุ่น (recognition of intergenerational responsibility) ก็ถือว่าเป็นการดำเนินคดีโลกร้อน¹⁷

แม้การนิยามความหมายเกี่ยวกับคดีโลกร้อนยังไม่แน่ชัด แต่ลักษณะการดำเนินคดีโลกร้อน หากกล่าวโดยภาพรวมคือ การดำเนินคดีที่คู่พิพาทต้องใช้กระบวนการยุติธรรมทั้งทางตรงหรือการระงับข้อพิพาททางเลือกที่เกี่ยวข้องประเด็นโลกร้อน ไม่ว่าจะเป็นการลดการปล่อยก๊าซคาร์บอนฯ การลดผลกระทบหรือการเตรียมรับมือจากโลกร้อน รวมถึงคดีที่ไม่นำประเด็นเกี่ยวกับโลกร้อนขึ้นโดยตรง แต่ผลของคดีมีความเกี่ยวข้องกับโลกร้อน เช่น การปรับเกณฑ์คุณภาพอากาศ การปล่อยมลพิษ การสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพและทรัพยากรธรรมชาติ รวมถึง การฟ้องคดีเกี่ยวกับสิทธิของคนรุ่นปัจจุบันและคนรุ่นต่อไป เป็นต้น ทั้งนี้ การตั้งนิยามเกี่ยวกับการดำเนินคดีโลกร้อนจะเป็นประโยชน์มากกว่าหากสามารถปรับให้เข้ากับข้อพิพาททางกฎหมายในแต่ละประเทศ และก้าวทันสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

3.2 ฐานสิทธิการฟ้องคดีและฐานสิทธิการตัดสินคดี

โดยทั่วไปคดีโลกร้อน ผู้ที่สามารถฟ้องสามารถเป็นทั้งเอกชน บุคคล หรือองค์กร และรัฐบาล หน่วยงานของรัฐมักมีสถานะเป็นผู้ถูกฟ้องคดี ซึ่งผู้ฟ้องคดีมักใช้สิทธิเพื่อบังคับให้รัฐต้องดำเนินการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ อันเป็นการใช้สิทธิตามสมควร ขณะเดียวกันผู้พิพากษาเองก็สามารถนำเอาหลักการตามกฎหมายเหล่านี้ เป็นหลักอ้างอิงและนำมาปรับใช้กับคดี และบริบทประเทศของตน เพื่อทำให้รัฐบาลต้องดำเนินการตามหน้าที่ของตน การอ้างอิงฐานสิทธิในคดีโลกร้อน ได้แก่

¹⁷ Asian Development Bank, “Climate Change, Coming Soon to a Court Near You- Climate Litigation in Asia and the Pacific and Beyond,” December 2020, p.7 Climate Change, Coming Soon to a Court Near You: Climate Litigation in Asia and the Pacific and Beyond (adb.org)

3.2.1 กฎหมายสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศ หรือความตกลงปารีส (The Paris Agreement) ที่สามารถใช้เป็นหลักในการอ้างอิงและปรับใช้กับเป้าหมายการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก ทำให้รัฐบาลมีหน้าที่ตามพันธะข้อตกลงระหว่างประเทศซึ่งตนได้ให้สัตยาบันหรือลงนามเข้าร่วม¹⁸

3.2.2 กฎหมายภายในประเทศ คือ สิทธิขั้นพื้นฐานตามรัฐธรรมนูญ หรือกฎหมายภายในประเทศที่บัญญัติรับรอง หรือนำหลักการระหว่างประเทศมาอนุวัติการในประเทศได้เสมือนเป็นกฎหมายภายในประเทศของตน ซึ่งทำให้รัฐบาลต้องแสดงความรับผิดชอบเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ซึ่งศาลทั่วโลกได้มีการปรับใช้กฎหมายระหว่างประเทศและภายในประเทศ เพื่อมุ่งสู่การทำให้รัฐเตรียมรับมือหรือแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ¹⁹

3.2.3 ข้อผูกพันทางกฎหมายและนโยบาย (Statutory and Policy Commitments) รัฐบาลของแต่ละประเทศได้มีข้อผูกพันเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ผ่านการออกกฎหมาย ระเบียบข้อบังคับ และนโยบาย โดยรัฐบาลถูกฟ้องดำเนินคดีในศาลมากขึ้นเพราะล้มเหลวต่อการบังคับใช้กฎหมายและอำนาจการตัดสินใจของฝ่ายบริหารที่เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ²⁰

การใช้ฐานสิทธิต่าง ๆ เหล่านี้เพื่อฟ้องคดี หรือตัดสินคดีย่อมขึ้นอยู่กับบริบทและเงื่อนไขการปรับใช้กฎหมายภายในประเทศของตน ซึ่งมีหลายตัวอย่างกรณีศึกษาที่มีการเชื่อมโยงกฎหมายสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศ เพื่อปรับใช้กับกฎหมายที่มีอยู่เดิม ไม่ว่าจะเป็นรัฐธรรมนูญ กฎหมายภายในประเทศ หรือระเบียบข้อตกลงระหว่างประเทศที่รัฐบาลได้ลงนามไว้ ทั้งนี้ ผู้เขียนได้นำกรณีศึกษาคดีโลกร้อนที่เป็นการฟ้องคดีเกี่ยวกับโลกร้อนในหลายลักษณะที่ผู้พิพากษาในประเทศนั้น ๆ ได้ให้ความสำคัญกับประเด็นโลกร้อนอันมีตัวอย่างจากทั้งภายในประเทศ และระหว่างประเทศ ผ่านกรณีศึกษา เช่น คดีสิ่งแวดล้อมของประเทศฟิลิปปินส์ **คดี West Tower Condominium Corp v. First Philippine Industrial Corporation et al.** คดีของประเทศ

¹⁸ Asian Development Bank, “Climate Change, Coming Soon to a Court Near You- Climate Litigation in Asia and the Pacific and Beyond,” access November 1, 2022, p.17.

¹⁹ Ibid., 27.

²⁰ Ibid., 56.

ปากีสถาน **Leghari v. Federation of Pakistan** ที่มีการฟ้องประเด็นที่ตรงกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศโดยตรง และสุดท้ายเป็น **ข้อเรียกร้องที่สาธารณรัฐวานูอาตู (Vanuatu ICJ initiative)** นำประเด็นปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศขึ้นสู่ศาลยุติธรรมระหว่างประเทศ (International Court of Justice – ICJ) ซึ่งล้วนเป็นตัวอย่าง คดีและคำพิพากษาที่มีทั้งการพัฒนาหลักการทางกฎหมายสิ่งแวดล้อมเพื่อปกป้องคุ้มครองภัยอันตรายทางสิ่งแวดล้อมที่กระทบต่อการดำรงในระบอบนิเวศของมนุษย์ที่สมดุลและดี อันสัมพันธ์กับการดำเนินคดีโลกร้อน

- **คดี West Tower Condominium Corp v. First Philippine Industrial Corporation et al.**

ในปี 2010 ศาลสูงสุดฟิลิปปินส์ได้มีประกาศคำสั่งศาลสูงสุดว่าด้วยข้อบังคับเกี่ยวกับคดีสิ่งแวดล้อมกับหลักที่เรียกว่า “a writ of kalikasan (nature)” ซึ่งเป็นหลักที่ว่าด้วยการปกป้องสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดี และมีหน้าที่คล้ายกับการเยียวยาที่พิเศษ หลักการนี้จะใช้เพื่อบรรเทาจากการกระทำ หรือการละเมิดอย่างร้ายแรงต่อสิทธิของบุคคลตามรัฐธรรมนูญในการที่จะรักษาสมดุลและความสมบูรณ์ของระบบนิเวศ ทั้งนี้ การละเมิดหรือคุกคามจะต้องเป็นการกระทำที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายและเป็นสาเหตุสำคัญที่ส่งผลต่อการทำลายสิ่งแวดล้อมซึ่งจะมีผลเสียต่อชีวิต สุขภาพ หรือทรัพย์สินของผู้อยู่อาศัยในเมืองหรือจังหวัด ตั้งแต่สองเมืองขึ้นไป คู่กรณีอาจยื่นคำร้องต่อศาลฎีกาหรือศาลอุทธรณ์ เพื่อให้มีการบรรเทาอย่างรวดเร็ว โดยศาลต้องมีคำสั่งรับคำร้องภายใน 3 วันนับแต่วันที่มีการยื่นคำร้อง โดยศาลสามารถออกหมายเรียกและออกคำสั่งได้อย่างรวดเร็ว โดยศาลจะเป็นผู้พิจารณาเองว่าออกคำสั่งเรียกหรือคำสั่งว่าจะมีการพิจารณามีขั้นตอนอย่างไร และต้องมีการไต่สวนมูลฟ้องและพิพากษาภายใน 60 วันนับแต่ยื่นคำร้อง

โดยศาลอาจสั่งให้มีการบรรเทาเยียวยาในขอบเขตที่กว้าง รวมถึงมีคำสั่งคุ้มครองชั่วคราว นอกจากนี้ ศาลยังสามารถออกคำสั่งให้ใช้หลักการป้องกันไว้ก่อน (the precautionary principle) โดยเฉพาะกรณีที่ขาดหลักฐานทางวิทยาศาสตร์ที่สามารถพิสูจน์ได้แน่นอนถึงการดำเนินการที่เป็นสาเหตุเชื่อมโยงระหว่างกิจกรรมของมนุษย์และผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม²¹ เงื่อนไขการใช้หลัก a writ of kalikasan กับคดีสิ่งแวดล้อม ศาลวางเงื่อนไขว่า (i) ความเสียหายในการอนุญาตนั้นมีความสมเหตุสมผล หรือมีสาเหตุที่เชื่อมโยงกับความเสียหายที่เกิดขึ้นจริงหรือมีภัยคุกคามต่อ

²¹ Ibid, p. 78

สิ่งแวดล้อม (ii) คู่กรณี นั้นได้พยายามอย่างหนัก (หรือกำลังพยายาม) นำเรื่องเข้าสู่การเยียวยาทางปกครองทั้งหมดหรือศาลชั้นต้นแล้ว²² เช่น ความเสียหายนั้นอาจเป็น สถานที่ที่ได้มีการยื่นใบอนุญาตทิ้งหรือฉ้อฉลอย่างร้ายแรงอันส่งผลให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอย่างมีนัยยะสำคัญ

และในปีเดียวกันนี้ ได้เกิดคดีท่อน้ำมันรั่วของบริษัท First Philippine Industrial Corporation et al ซึ่งถูกฟ้องร้องว่า ได้มีการวางระบบขนส่งน้ำมันความยาว 117 กิโลเมตรที่ได้มีการขนส่งเชื้อเพลิง เช่น ดีเซล น้ำมันเบนซินและน้ำมันก๊าด ที่วกรุงมะนิลา และเกิดการรั่วไหลของท่อน้ำมัน ส่งผลกระทบต่อผู้พักอาศัย Barangays 2 แห่ง รวมทั้งคอนโดมิเนียมเวสต์ทาวเวอร์ (the West Tower Condominium) คดีนี้เป็นคดีแรกที่ศาลอุทธรณ์และศาลสูงสุดได้มีการบังคับใช้หลัก a writ of kalikasan และคำสั่งคุ้มครองสิ่งแวดล้อมชั่วคราว โดยสั่งให้ผู้ถูกฟ้องคดีต้อง (i) ดำเนินการหยุดใช้ท่อส่งน้ำมันที่รั่วไหล (ii) ตรวจสอบความสมบูรณ์แข็งแรงของโครงสร้างท่อส่ง (iii) ต้องใช้มาตรการเพื่อป้องกันเหตุการณ์ใด ๆ ที่เกิดจากการรั่วไหล และรายงานเกี่ยวกับมาตรการเหล่านั้น

บทสรุปของคดี ศาลสูงสุดฟิลิปปินส์ได้ยืนตามคำสั่งของศาลอุทธรณ์ โดยการสั่งให้ผู้ถูกฟ้องคดีดำเนินการแก้ไขจนกว่าพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจะได้รับการฟื้นฟู จึงจะอนุญาตให้ผู้ถูกฟ้องคดีสามารถดำเนินการเปิดใช้ท่อส่งน้ำมันได้อีกครั้งภายใต้การกำกับและเงื่อนไขที่เข้มงวด คดีนี้ แม้ไม่ได้ยกประเด็นโลกร้อนเป็นสาระสำคัญของคดี แต่ผลกระทบจากน้ำมันรั่วไหลนั้นส่งผลกระทบโดยตรงต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ²³

● คดี Leghari v. Federation of Pakistan

ในปี 2015 คดีนี้ Leghari อาชีพชาวนา ผู้ได้รับผลกระทบจากโลกร้อนที่ทำให้พืชผลของเขาถูกทำลาย เขาจึงได้ฟ้องรัฐบาลปากีสถานต่อศาลสูงกรุงลาฮอร์ในข้อหา “ละเลย ล่าช้า และทอดทิ้งการปฏิบัติหน้าที่อย่างจริงจังในอันที่จะนำนโยบายต่อต้านภูมิอากาศ 2012 และนโยบายการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ 2023 ไปสู่การปฏิบัติใช้จริง และรัฐล้มเหลวที่จะปฏิบัติตาม

²² Ibid, p. 79.

²³ Ibid, pp. 82-83. คดีนี้ผู้ร้องได้ขอให้ศาลตั้งกองทุนทรัสต์ (trust fund) พิเศษในกรณีที่เกิดเหตุไม่สามารถคาดเดาในอนาคตได้ แต่ศาลได้ยกคำร้องดังกล่าวด้วยเหตุผลที่ว่ากองทุนทรัสต์พิเศษตามคำขอนั้นอยู่นอกเหนือกฎหมายวิธีพิจารณาความคดีสิ่งแวดล้อม เพราะการจัดตั้งกองทุนจำเป็นต้องดำเนินคดีแยกสำหรับความผิดอาญาและทางแพ่ง

เป้าหมายการรับมือต่อสภาพภูมิอากาศซึ่งส่งผลกระทบอย่างปัจจุบันทันด่วนต่อแหล่งน้ำ อาหาร และความมั่นคงทางพลังงานของชาวปากีสถาน การกระทำของรัฐจึงเป็นการละเมิดสิทธิขั้นพื้นฐานตามรัฐธรรมนูญเหนือชีวิตและศักดิ์ศรีของพลเมือง”²⁴

ต่อมาวันที่ 4 กันยายน 2015 ศาลอุทธรณ์ปากีสถานรับคำร้อง โดยอธิบายว่าการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศเป็นความท้าทายสำคัญในยุคของเรา ทั้งเมื่ออ้างอิงถึงหลักกฎหมายในประเทศและระหว่างประเทศ ศาลจึงพิพากษาว่า “ความล่าช้าและไม่กวัดกันของรัฐที่จะดำเนินการตามกรอบปฏิบัติการที่รัฐตั้งไว้นั้น ถือเป็นการละเมิดสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชน” ภายใต้มาตรา 9 และ 14 ของรัฐธรรมนูญ รวมถึงสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดีและสะอาด ทั้งศาลยังได้ตีความถึงสิทธิเหล่านี้ต้องกระทำภายใต้สิทธิขั้นพื้นฐานที่ต้องถูกรับรองด้วย (i) คุณค่ารัฐธรรมนูญตามหลักการประชาธิปไตย, ความเสมอภาค และสังคม, เศรษฐกิจ และความยุติธรรมทางการเมือง และ (ii) หลักการสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศของการพัฒนาที่ยั่งยืน, หลักการป้องกันไว้ก่อน, ความเสมอภาคระหว่างรุ่นและคนรุ่นต่อไป ตามหลักการความไว้วางใจของประชาชน (public trust)²⁵

นอกจากนี้ ศาลยังให้ความเห็นเกี่ยวกับ ความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อม (environmental justice) ที่อ้างอิงกฎหมายภายในประเทศและหลักการกฎหมายระหว่างประเทศ ที่มุ่งเน้นสู่การยกระดับหรือการหยุดให้อุตสาหกรรมทั้งหลายไม่ให้ปล่อยมลพิษเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมทางสภาพอากาศ (climate justice) ศาลอธิบายผ่านคำพิพากษาว่า

“การเข้าสู่ภาวะโลกร้อน ทำให้ต้องมีการพิจารณาถึงความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อมอีกครั้ง ความเป็นธรรมทางสภาพภูมิอากาศนั้นเชื่อมโยงกับสิทธิมนุษยชน และการพัฒนาที่มนุษย์กลายมาเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา การปกป้องกลุ่มคนเปราะบาง และการแบ่งปันหน้าที่ประโยชน์จากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ รวมถึงผลกระทบของโลกร้อนอย่างเท่าเทียมและเป็นธรรมความเป็นธรรมทางสภาพ

²⁴ เกษียร เตชะพีระ, “ตุลาการพิทักษ์โลกร้อน”, สืบค้นเมื่อวันที่ 13 มกราคม 2566, เกษียร เตชะพีระ | ตุลาการพิทักษ์โลกร้อน - มติชนสุดสัปดาห์ (matichonweekly.com). และ Asian Development Bank, “Climate Change, Coming Soon to a Court Near You- Climate Litigation in Asia and the Pacific and Beyond,” access November 1, 2022, p.36.

²⁵ Asian Development Bank, “Climate Change, Coming Soon to a Court Near You- Climate Litigation in Asia and the Pacific and Beyond,”; 36.

ภูมิอากาศเป็นสิ่งที่ถูกบังคับด้วยวิทยาศาสตร์ ตอบสนองโดยวิทยาศาสตร์ และ
สร้างความตระหนักรู้ด้านความเป็นธรรมทางสภาพภูมิอากาศ คดีพิพาทนี้ได้เพิ่ม
มิติความสัมพันธ์ของนิติปรัชญาและระบบยุติธรรมเหนือความเป็นธรรมด้าน
สิ่งแวดล้อมในประเทศของรัฐ ทั้งสภาวะการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศนั้นได้
เปลี่ยนประเด็นสิ่งแวดล้อมพื้นฐานไปสู่ปัญหาในระดับโลกที่มีความซับซ้อนขึ้น...”²⁶

บทสรุปของคดีนี้ ศาลเห็นว่าแม้รัฐบาลปากีสถานจะมีแผนนโยบายการเปลี่ยนแปลง
สภาพภูมิอากาศและการปฏิบัติตามกรอบนโยบาย แต่ไม่มีความก้าวหน้าต่อการนำแผนนโยบาย
ไปสู่การปฏิบัติจริง และเพื่อให้มีการกำกับว่ารัฐบาลจะนำไปสู่การปฏิบัติโดยแท้จริง ศาลจึงได้ตั้ง
คณะกรรมการว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและกำหนดให้ต้องรายงานสู่ศาล และต่อมา
จึงพัฒนาเป็นคณะกรรมการชุดถาวรที่เป็นความร่วมมือจากหลายภาคส่วน²⁷ ทั้งนี้ คดีนี้ ไม่ใช่
คดีโลกร้อนคดีแรกที่ขึ้นสู่ศาลปากีสถาน แต่หากเป็นคดีที่ศาลได้มีคำพิพากษาที่น่าสนใจและ
สะท้อนชัยชนะของหลักการความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อม (Environment Justice)

- **มติขอความเห็นศาลยุติธรรมระหว่างประเทศของสาธารณรัฐวานูอาตู (Vanuatu ICJ Initiative)**

สืบเนื่องจากการประชุมผู้นำเกาะแปซิฟิก (the Pacific Islands) ครั้งที่ 51 ณ ฟิจิ (Fiji)
เมื่อวันที่ 11-14 กรกฎาคม 2022 ได้มีมติในการยื่นข้อเรียกร้องเพื่อขอความเห็นจาก
ศาล ยุติธรรมระหว่างประเทศ (International Court of Justice: ICJ) ว่าด้วยพันธกรณีทาง
กฎหมายของรัฐต่อการปกป้องสิทธิมนุษยชนของคนรุ่นปัจจุบันและคนรุ่นอนาคตจากผลกระทบที่
เกิดจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ²⁸ การยื่นขอมติความเห็นครั้งนี้ นำโดยสาธารณรัฐ
วานูอาตู ซึ่งเป็นหนึ่งในประเทศกลุ่มเปราะบางที่ต้องเผชิญกับการเพิ่มระดับของน้ำทะเล และการ
เพิ่มขึ้นของพายุไซโคลน อันเป็นผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

²⁶ Ibid, p.37.

²⁷ Ibid, pp. 36-37.

²⁸ Vanuatu ICJ Initiative, “Vanuatu’s International Court of Justice Climate Initiative endorsed by
the 51st Pacific Island Forum Leaders,” access March 14, 2023
https://www.nab.vu/sites/default/files/news_attachments/Press%20Release_PIFs_endorsement_final.pdf.

การยื่นมติขอความเห็นจากศาลยุติธรรมระหว่างประเทศนี้ แม้จะไม่มีสภาพบังคับเพื่อผูกมัดกับเขตอำนาจศาลในประเทศต่าง ๆ ก็ตาม แต่ข้อความเห็นของศาลยุติธรรมระหว่างประเทศนี้ จะถือเป็นความเห็นของศาลอย่างเป็นทางการที่จะสามารถวางแนวทางการฟ้องคดีที่เกี่ยวข้องการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศให้แต่ละประเทศทั่วโลก และช่วยเสริมจุดยืนให้กับประเทศกลุ่มเปราะบาง (the vulnerable countries) ให้มีอำนาจต่อรองในทางระหว่างประเทศ²⁹ การยื่นขอความเห็นดังกล่าวเป็นผลที่เกิดขึ้นภายหลังการประชุมรัฐภาคีระหว่างประเทศ ครั้งที่ 27 (COP27) ที่ได้มีการตั้งกองทุนชดเชยความสูญเสียและเสียหาย (Loss and Damage fund) สำหรับประเทศกำลังพัฒนาที่มีความเปราะบาง (the Vulnerable Developing Countries) ซึ่งต้องได้รับการสนับสนุนเพื่อความเป็นธรรมทางสภาพภูมิอากาศ

ทั้งนี้ สาธารณรัฐวานูอาตูได้ยื่นมติขอคำแนะนำจากศาลยุติธรรมระหว่างประเทศในประเด็นหน้าที่ของรัฐที่ควรเคารพต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (Request for an advisory opinion of the International Court of Justice on the obligations of States in respect of climate change) ซึ่งเป็นการกระทำในระดับระหว่างประเทศของรัฐที่เป็นสมาชิกในองค์กรสหประชาชาติสามารถกระทำการได้ตามกฎบัตรสหประชาชาติ มาตราที่ 96 ที่บัญญัติถึงการขอให้ศาลยุติธรรมระหว่างประเทศให้ความเห็นเป็นที่ปรึกษาเกี่ยวกับคำถามทางกฎหมายใด ๆ³⁰ และธรรมนูญของศาลยุติธรรมระหว่างประเทศ ตามมาตรา 65 ที่บัญญัติอำนาจหน้าที่ของศาลที่จะให้ความเห็นแนะนำในปัญหากฎหมายใด ๆ เมื่อได้รับคำขอจากบุคคล

²⁹ Climate Home News, “Vanuatu publishes draft resolution seeking climate justice at UN Court,” access March 14, 2023 <https://www.climatechangenews.com/2022/11/30/vanuatu-publishes-draft-resolution-seeking-climate-justice-at-un-court/>.

³⁰ Chapter of the United Nations 1945, Article 96, <https://legal.un.org/repertory/art96.shtml>.

“1. The General Assembly or the Security Council may request the International Court of Justice to give an advisory opinion on any legal question.

2. Other organs of the United Nations and specialized agencies, which may at any time be so authorized by the General Assembly, may also request advisory opinions of the Court on legal question arising within the scope of their activities.”

ที่ได้รับอนุมัติจากกฎบัตร สหประชาชาติ หรือที่ทำคำขอตามกฎบัตรสหประชาชาติ³¹ โดยตั้งประเด็นคำถามว่า

“เมื่อคำนึงถึงกฎบัตรสหประชาชาติ กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมือง และสิทธิทางการเมือง กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม อนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ข้อตกลงปารีส อนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยกฎหมายทางทะเล หน้าที่การตรวจสอบสถานะสิทธิเป็นที่ยอมรับในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน และหน้าที่ในการปกป้องและสงวนรักษาไว้ซึ่งสิ่งแวดล้อมทางทะเล,

(a) อะไรคือหน้าที่ของรัฐภายใต้กฎหมายระหว่างประเทศที่สร้างความมั่นใจในการปกป้องระบบภูมิอากาศและส่วนอื่น ๆ ของสิ่งแวดล้อมจากการปล่อยก๊าซเรือนกระจกที่เกิดกระทำของมนุษย์ สำหรับรัฐ และสำหรับคนรุ่นปัจจุบันและคนรุ่นอนาคต;

(b) อะไรคือผลทางกฎหมายภายใต้พันธกรณีของรัฐซึ่งเป็น “การกระทำและการละเว้นการกระทำ” อันเป็นสาเหตุสำคัญที่ก่อให้เกิดภัยอันตรายต่อระบบสภาพภูมิอากาศ และส่วนอื่น ๆ ของสิ่งแวดล้อม ที่ต้องเคร่งครัด;

(i) รัฐต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศกำลังพัฒนาที่เป็นหมู่เกาะเล็กๆ ที่เนื่องจากสภาพภูมิศาสตร์และระดับความสามารถในการพัฒนา ที่หมายถึงการได้รับภัยอันตราย หรือผลกระทบพิเศษทั้งโดย หรือมีความเสี่ยงเป็นพิเศษอันเกิดจากผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

³¹ Statute of the International Court of Justice 1945, Article 65, <https://www.icj-cij.org/statute>.

1. The Court may give an advisory opinion on any legal question at the request of whatever body may be authorized by or in accordance with the Charter of the United Nations to make such a request.

2. Questions upon which the advisory opinion of the Court is asked shall be laid before the Court by means of a written request containing an exact statement of the question upon which an opinion is required, and accompanied by all documents likely to throw light upon the question.

(ii) ประชาชน และปัจเจกบุคคลของคนรุ่นปัจจุบัน และคนรุ่นอนาคตที่ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ³²”

ภายใต้มติขอความเห็นดังกล่าว ยังปรากฏข้อเรียกร้องที่ให้อยอมรับต่อสถานะการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศว่าเป็นความท้าทายที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อนในอารยธรรมมนุษย์ ซึ่งความเป็นอยู่ที่ดีของมนุษยชาติทั้งในปัจจุบันและอนาคต ย่อมขึ้นอยู่กับ การรับมือต่อสถานะการณ์ดังกล่าวอย่างทันทีและเร่งด่วนของเรา³³ นอกจากนี้ ยังปรากฏการให้ความสำคัญต่อกฎหมายระหว่างประเทศอื่นที่สะท้อนถึงสิทธิทางสิ่งแวดล้อมที่ดี เช่น อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก อนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยกฎหมายทะเล อนุสัญญาเวียนนาเพื่อการคุ้มครองชั้นโอโซน พิธีสารมอนทรีออลว่าด้วยสารที่ทำลายชั้นโอโซน อนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ และอนุสัญญาสหประชาชาติเพื่อต่อต้านการแปรสภาพเป็นทะเลทราย รวมถึงตราสารอื่น ๆ หลักการที่เกี่ยวข้องและพันธกรณีที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายจารีตประเพณีระหว่างประเทศรวมถึงสิ่งที่สะท้อนอยู่ในปฏิญญาของการประชุมสตอกโฮล์มว่าด้วยสิ่งแวดล้อมของมนุษย์และปฏิญญาโอว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา รวมถึงเรียกร้องให้ทุกประเทศสมาชิกจะต้องดำเนินการอย่างจริงจังต่อประเด็นการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และห่วงกังวลต่อช่องโหว่ในแผนการมีส่วนร่วมที่ประเทศกำหนด (Nationally Determined Contribution, NDC) กับการลดการปล่อยก๊าซคาร์บอน³⁴ ที่จำเป็นจะถูกควบคุมเพื่อควบคุมให้อุณหภูมิเฉลี่ยของโลกต่ำกว่า 2 °C ก่อนยุคอุตสาหกรรม และเพื่อพยายามจำกัดการเพิ่มขึ้นของอุณหภูมิให้อยู่ที่ 1.5 °C ก่อนยุคอุตสาหกรรม³⁴ โดยตระหนักถึงความสามารถต่อการนำกรอบอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วย

³² United Nations General Assembly 77 session, “Resolution adopted by the General Assembly on 29 March 2023”, A/RES/77/276, access June 15, 2023 <https://drive.google.com/file/d/1p6U3S-u5cfTDNzJ0E-vJ0GpnjCocuj55/view>.

³³ Vanuatu ICJ Initiative, ICJ Resolution 77 session “Adopted Resolution”, access June 15, 2023 <https://www.vanuatuicj.com/resolution>.

[PP1] Recognizing that climate change is an unprecedented challenge of civilizational proportions, and that the well-being of present and future generations of humankind depends on our immediate and urgent response to it.

³⁴ Ibid, ICJ Resolution 77 session “Adopted Resolution”.

[PP5] Recalling the United Nations Framework Convention on Climate Change, the Kyoto Protocol and the Paris Agreement, as expressions of the determination to address decisively the threat posed by

การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและข้อตกลงปารีสไปใช้เพื่อบนฐานความเสมอภาคและหลักการของความรับผิดชอบร่วมกันบนฐานของความแตกต่างและความสามารถในการกระทำที่ต่างกันของแต่ละประเทศ เป็นต้น³⁵

ทั้งนี้ ในวันที่ 29 มีนาคม 2023 มติขอความเห็นของประเทศวานูอาตูนี้ ได้รับคะแนนเสียงจากศาลยุติธรรมระหว่างประเทศและสหประชาชาติ 132 ประเทศ ซึ่งมีฉันทามติรับข้อเรียกร้องดังกล่าวไว้พิจารณา ทำให้ในขั้นต่อไปศาลยุติธรรมระหว่างประเทศจะเริ่มกระบวนการทางกฎหมายต่อไป ซึ่งการรับข้อมติดังกล่าวถือเป็นการส่งสัญญาณที่ชัดเจนว่าประเทศต่าง ๆ ต่างตระหนักและมีความมุ่งมั่นที่จะปฏิบัติตามพันธกรณีตามกฎหมายระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับสภาพภูมิอากาศและเพื่อให้เกิดความสำเร็จในการสร้างความร่วมมือระหว่างประเทศด้านสภาพอากาศ³⁶

จากกรณีศึกษาทั้ง 3 ตัวอย่าง จะเห็นได้ว่า บทบาทของผู้พิพากษามีความสำคัญอย่างต่อการทำให้รัฐ หรือเอกชนต้องมีหน้าที่ดำเนินการแก้ไขปัญหา หรือการวางแผนรับมือต่อสภาวะโลกร้อน ซึ่งผู้พิพากษากลายเป็นศูนย์กลางสำคัญที่สามารถทำให้รัฐบาลต้องรับผิดชอบต่อคำมั่นสัญญาที่ได้ลงนามไว้ ขณะเดียวกันการพิจารณาคดีเช่นนี้จำเป็นที่จะต้องอาศัยความเข้าใจและตระหนักถึงปัญหาโลกร้อนที่มีการหลักฐานที่ด้านวิทยาศาสตร์หรือหลักฐานอื่น ๆ ที่ในบางครั้งศาลจำเป็นที่จะต้องแสดงบทบาทเชิงรุก (Active Role) เพื่อให้ได้มาซึ่งพยานหลักฐานที่โจทก์

climate change, urging all Parties to fully implement them, and noting with concern the significant gap both between the aggregate effect of States' current nationally determined contributions and the emission reductions required to hold the increase in the global average temperature to well below 2°C above pre-industrial levels and to pursue efforts to limit the temperature increase to 1.5°C above pre-industrial levels, and between current levels of adaptation and levels needed to respond to the adverse effects of climate change.

³⁵ Ibid, ICJ Resolution 77 session "Adopted Resolution"

[PP6] Recalling further that the United Nations Framework Convention on Climate Change and the Paris Agreement will be implemented to reflect equity and the principle of common but differentiated responsibilities and respective capabilities, in the light of different national circumstances,

³⁶ Vanuatu ICJ Initiative, ICJ Resolution 77 session "Adopted Resolution", access June 15, 2023 <https://www.vanuatuicj.com/resolution>.

ไม่สามารถเข้าถึงได้ ขณะเดียวกับ ศาลยังต้องรักษาสันติภาพระหว่างการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและการปกป้องสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชน ด้วยการพิจารณาถึงหีบยกสิทธิตามรัฐธรรมนูญ สิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศ ที่มุ่งสร้างความเป็นธรรมและปกป้องสิทธิของสิ่งแวดล้อม

กล่าวได้ว่า ในคดีโลกร้อนเป็นคดีที่เชื่อมโยงกับสิทธิมนุษยชนอย่างแยกไม่ได้ซึ่งทำให้คดีโลกร้อนเป็นคดีที่มีความซับซ้อนอย่างมาก ขณะเดียวกันก็ยังเชื่อมโยงกับหลักการระหว่างประเทศ ไม่ว่าจะเป็นหลักการเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน หลักการตาม UNFCCC หรือความตกลงปารีส (Paris Agreement) หลักความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อม (Environmental Justice) ความเป็นธรรมทางสภาพภูมิอากาศ (Climate Justice) ความเป็นธรรมของคนรุ่นเดียวกันและคนรุ่นต่อไป (Intrageneration and Intergeneration justice) และสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดี (Right to Healthy Environment)³⁷ หลักการสิทธิมนุษยชนเหล่านี้ เป็นเครื่องมือสำคัญที่ผู้พิพากษา จำเป็นที่จะต้องทำความเข้าใจและไม่อาจหลีกเลี่ยงได้อีกต่อไป เพราะไม่ว่าในเร็ววัน การพิจารณาคดีโลกร้อนก็จะมาเยือนห้องพิจารณาในสักวัน

4. ส่องขยายคดีโลกร้อนในประเทศไทย

4.1 คดีสิ่งแวดล้อมในระยะเปลี่ยนผ่าน

สำหรับประเทศไทยใช้ระบบทวินิยม (Dualism) กล่าวคือ กฎหมายระหว่างประเทศกับกฎหมายภายในแยกกัน ทำให้ต้องมีการออกกฎหมายอนุวัติการ เพื่อให้มีการดำเนินการให้เป็นผลตามบทบัญญัติแห่งอนุสัญญา (implement the provision of a convention) ด้วยการตราเป็นกฎหมายภายใน ทำให้แม้ว่าประเทศไทยได้เข้าร่วมลงนามตามอนุสัญญาว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (United Nations Framework Convention on Climate

³⁷ เมื่อวันที่ 28 กรกฎาคม 2565 สมัชชาสหประชาชาติได้ลงข้อมติที่ว่า “การเข้าถึงสิ่งแวดล้อมที่สะอาด ดีต่อสุขภาพและยั่งยืน เป็นสิทธิมนุษยชนสากล (access to a “a clean, healthy, and sustainable environment” a human right) การยกระดับสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดียังช่วยแก้ไขความอยู่ดีธรรมด้านสิ่งแวดล้อมและปกป้องคนกลุ่มเปราะบาง รวมถึงปกป้องสิทธิให้สามารถใช้กฎหมายนี้เป็นฐานสิทธิในการดำเนินคดีปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม รวมถึงปัญหาโลกร้อนได้เช่นกัน - UN environment programme, “In historic move, UN declares healthy environment a human right”, สืบค้นเมื่อวันที่ 14 มกราคม 2566, <https://www.unep.org/news-and-stories/story/historic-move-un-declares-healthy-environment-human-right>.

Change: UNFCCC) ที่เมื่อเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2535 และให้สัตยาบันต่ออนุสัญญาฯ เมื่อเดือนธันวาคม 2537 และมีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 28 มีนาคม 2538³⁸ หรือความตกลงปารีส (Paris Agreement) ที่ประเทศไทยให้สัตยาบันเมื่อวันที่ 21 กันยายน พ.ศ. 2559³⁹ แต่สำหรับกฎหมายภายในประเทศยังไม่มีกฎหมายที่เฉพาะเจาะจงเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ มีเพียงร่างพระราชบัญญัติการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ พ.ศ. ... ที่ยังไม่แน่ชัดจะว่ามีกรพิจารณาประกาศใช้เมื่อใด จึงทำให้ยังไม่มีคดีสิ่งแวดล้อมใดของไทยที่เป็นเกี่ยวกับความเป็นธรรมทางสภาพภูมิอากาศ (climate justice) หรือการให้เหตุผลเกี่ยวกับปัญหาโลกร้อนไม่ว่าจะเป็นปัญหาการปล่อยคาร์บอนฯ การดำเนินการเพื่อรับมือกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิ หรือผลกระทบที่ส่งผลกระทบต่อสภาวะโลกร้อนโดยตรง ทำให้ประเด็นนี้กลายเป็นข้อจำกัดหนึ่งที่ต่างออกไปจากการศึกษาคดีโลกร้อนต่างประเทศ

กระนั้น จากนิยามคดีโลกร้อนข้างต้น จะพบว่า มีหลายคดีที่เชื่อมโยงกับประเด็นโลกร้อน โดยการกระทำเหล่านั้นกระทบต่อสิ่งแวดล้อมที่อาจส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศ แต่ไม่ใช่คดีที่มีการฟ้องร้องให้รัฐต้องทำหน้าที่หรือวางแผนปฏิบัติการรับมือเกี่ยวกับโลกร้อนโดยตรง ทำให้มีคดีสิ่งแวดล้อมหลายคดีในประเทศไทยที่เชื่อมโยงกับประเด็นโลกร้อน เช่น คดีฟ้องแก้ไขปัญหามลพิษ PM2.5 ภาคเหนือ คดีฟ้องให้ประกาศเขตภัยพิบัติภาคเหนือ คดีเหมืองแร่ถ่านหินอมก๋อย คดีโรงไฟฟ้าเขาไม้แก้ว เป็นต้น ซึ่งเป็นคดีที่เกี่ยวข้องกับปัญหาโลกร้อนทางอ้อมไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่ส่งผลกระทบต่อค่ามลพิษทางอากาศ หรือการใช้ทรัพยากรแร่ถ่านหิน หรือโรงไฟฟ้าขยะ ที่หากไม่มีการจำกัดควบคุมในปริมาณที่จำกัดย่อมส่งผลกระทบต่อสภาพภูมิอากาศ ทั้งผลกระทบต่อสุขภาพ อนามัย ชีวิตของประชาชนและสิ่งแวดล้อม ซึ่งข้อเรียกร้องส่วนใหญ่ของคดีในลักษณะเช่นนี้ จะสะท้อนฐานในการอ้างสิทธิ คือ กฎหมายสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศที่ไทยเป็นรัฐภาคี (กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ปฏิญญาริโอ

³⁸ สิทธิชัย เรืองโรจน์วิริยา, การสัมมนา “การติดตามการดำเนินงานให้เป็นไปตามข้อตกลงและพันธกรณีระหว่างประเทศ” เผยแพร่เมื่อวันที่ 2-3 สิงหาคม 2557, สืบค้นเมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม 2566,

<http://www.oic.go.th/FILEWEB/CABINFOCENTER3/DRAWER083/GENERAL/DATA0000/00000138.PDF>

³⁹ กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม, COP23 – COP23, สืบค้นเมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม 2566, https://datacenter.deqp.go.th/service-portal/cop23/derivation_cop23/#:~:text=ความตกลงปารีสมีผลใช้บังคับเมื่อวันที่,21%20กันยายน%20พ.ศ.%202559.

ว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา) สิทธิความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อม (Environmental Justice) สิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดี (Right to Health Environment) หลักการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development) สิทธิการมีส่วนร่วม (Right to Participation) และสิทธิชุมชน (Community Right) หากพิจารณาแต่เพียงตัวบทกฎหมายของไทยจะพบว่าหลักการเหล่านี้ จะถูกรับรองเอาไว้ในรัฐธรรมนูญ หรือกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม⁴⁰

คดีสิ่งแวดล้อมของไทยข้างต้นเป็นผลผลิตการต่อสู้เรื่องผลกระทบจากสภาพสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป ที่เริ่มเชื่อมโยงกับสถานะโลกร้อน ที่ถือว่าอยู่ใน “ระยะเปลี่ยนผ่าน” ไปสู่การนำคดีโลกร้อนขึ้นสู่ศาลเพื่อฟ้องให้รัฐมีหน้าที่ต้องมีแผนการรับมือกับสถานะโลกร้อนตาม UNFCCC, Paris Agreement หรือการฟ้องให้รัฐต้องดำเนินการตามแผนที่นำทางลดก๊าซเรือนกระจกของประเทศ ปี พ.ศ.2564 – 2573 อย่างจริงจัง ในอนาคต

ทั้งนี้ ผลการนำคดีสิ่งแวดล้อมขึ้นสู่ศาลของไทยนั้น ล้วนมีฐานจากคดีสิ่งแวดล้อมในทศวรรษ 2540 ที่เกิดการต่อสู้จากชุมชนและทนายความสิทธิมนุษยชน ที่นำคดีสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชนสำคัญ หลายคดีขึ้นสู่ศาล เช่น คดีการปนเปื้อนสารตะกั่วในลำห้วยคลิตี้ คดีมลพิษเหมืองแม่เมาะ คดีผลกระทบรังสีโคบอลต์-60 คดีประกาศเขตควบคุมมลพิษมาบตาพุด หรืออีกหลายๆ คดีที่ฟ้องเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

ด้านบทบาทของศาลปกครองที่เป็นศาลหลักในการพิจารณาคดีด้านสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชนนี้ ได้ทำให้เกิดการวางหลักการที่สะท้อนหลักการสิทธิมนุษยชน สิทธิทางสิ่งแวดล้อม สิทธิความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อม (Environmental Justice) สิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดี (Right to Health Environment) หลักการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development) สิทธิการมีส่วนร่วม (Right to Participation) และสิทธิชุมชน (Community Right) ดังที่ศาลปกครองสูงสุดได้วางหลักบรรทัดฐานหลักปฏิบัติและหน้าที่ของ

⁴⁰ ศุภธินี ใจคำ, “พหุลักษณะของความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อม: ภาพสะท้อนจากคดีสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวกับคนชายขอบ”, การประชุมวิชาการสาขานิติศาสตร์ระดับชาติ ครั้งที่ 1 หัวข้อ “ระบบกฎหมายไทย: ปฏิรูป/เปลี่ยนผ่าน/ปฏิสังขรณ์” วันที่ 8 มิถุนายน 2561 โรงแรมแคนทารี ฮิลล์ จังหวัดเชียงใหม่ จัดโดย คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, หน้า 112.

ศาลในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนและรักษาประโยชน์ส่วนร่วม หยดยังความเสียหายที่เกิดขึ้นต่อชุมชน คุณภาพสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรและสุขภาพของประชาชน ดังปรากฏในคดีมาตาพุด คดีหมายเลขแดงที่ 1353/2553⁴¹ ว่า

“ในขณะที่ฝ่ายรัฐสภาและฝ่ายบริหารยังไม่ดำเนินการตราพระราชบัญญัติหรือกฎระเบียบเพื่อการปฏิบัติให้เป็นไปตามมาตรา 67 วรรคสองของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรฯ พุทธศักราช 2550 ให้ครบถ้วน และยังปรากฏความเสียหายต่อชุมชน คุณภาพสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติและสุขภาพของประชาชนในพื้นที่มาตาพุดและพื้นที่ต่อเนื่องยังคงมีอยู่และไม่ได้รับการแก้ไขให้ดีขึ้น ... แต่ต้นเหตุแท้จริงที่ทำให้เกิดผลกระทบและความเสียหายไม่ได้มาจากการที่ศาลมีคำสั่งระงับโครงการหรือกิจกรรม แต่มีต้นเหตุมาจากผู้ที่เกี่ยวข้องไม่ดำเนินการให้เป็นไปตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญและกฎหมายเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน และจากข้อเท็จจริงเป็นเรื่องการขาดการติดตามตรวจสอบ ควบคุม และการบังคับใช้กฎหมายอย่างจริงจังของผู้ถูกฟ้องคดีที่เกี่ยวข้อง อีกทั้งหน่วยงานรัฐมิได้ดำเนินการให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ กรณีจึงเป็นความรับผิดชอบโดยตรงของผู้ถูกฟ้องคดีที่ไม่ได้ดำเนินการตามบทบัญญัติรัฐธรรมนูญ

ภายใต้บทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ที่บัญญัติว่า การปฏิบัติหน้าที่ของรัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล รวมทั้งองค์กรตามรัฐธรรมนูญและหน่วยงานของรัฐ ต้องเป็นไปตามหลักนิติธรรม ประกอบบทบัญญัติมาตรา 27 ของรัฐธรรมนูญที่ได้กล่าวมาข้างต้น ศาลปกครองจึงต้องผูกพันการทำหน้าที่เพื่อคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนและรักษาประโยชน์ส่วนรวม โดยหยดยังความเสียหายที่เกิดขึ้นต่อชุมชน คุณภาพสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติและสุขภาพของประชาชนในพื้นที่มาตาพุดและพื้นที่ต่อเนื่องไม่ให้เกิดความเสียหายเพิ่มมากขึ้น และขยายตัวออกไปเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมสำหรับคนรุ่นต่อไปในอนาคตตามหลักการพัฒนาที่ยั่งยืน เพื่อให้เกิด

⁴¹ คำพิพากษา คดีหมายเลขแดงที่ 1352/2553, สืบค้นเมื่อวันที่ 23 พฤษภาคม 2566

https://enlawfoundation.org/wp-content/uploads/2013/06/Constitution67_decision02-09-532.pdf

ความสมดุลของการพัฒนาในพื้นที่ระหว่างการจัดตั้งฐานของมนุษย์และการประกอบกิจกรรมที่หลากหลายให้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างปกติสุข และเพื่อให้การปฏิบัติราชการมีความสอดคล้องกับแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐด้านการบริหารราชการแผ่นดิน การพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ และความมั่นคงของประเทศ การดำเนินตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและคำนึงถึงผลประโยชน์ของประเทศชาติในภาพรวมเป็นสำคัญ โดยให้ผู้ที่เกี่ยวข้องดำเนินการให้ครบถ้วนตามบทบัญญัติมาตรา 67 วรรคสอง ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ซึ่งจะทำให้การพัฒนาอุตสาหกรรมในพื้นที่มาบตาพุดและพื้นที่ต่อเนื่องซึ่งเป็นแหล่งประกอบกิจการอุตสาหกรรมหนักที่ใหญ่ที่สุดของประเทศสามารถเติบโตได้อย่างมีเสถียรภาพภายใต้บทบัญญัติของกฎหมายตามหลักนิติธรรมและหลักธรรมาภิบาล ...”⁴²

แรงกระเพื่อมภายหลังจากคำพิพากษาของศาลปกครองสูงสุดคดีนี้ ส่งผลเกิดความตื่นตัวในหมู่ตุลาการศาลปกครองในการดำเนินคดีสิ่งแวดล้อม และศาลปกครองให้ความสำคัญกับคดีเขตควบคุมมลพิษ ซึ่งตุลาการศาลปกครองได้เข้าร่วมแลกเปลี่ยนประสบการณ์เกี่ยวกับการพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อมกับผู้พิพากษาต่างประเทศ และเป็นหนึ่งในคดีตัวอย่างด้านสิ่งแวดล้อมที่น่าสนใจของประเทศไทย⁴³ ขณะเดียวกันผลการตัดสินคดีนี้ได้เปลี่ยนความไม่สมดุลทางอำนาจระหว่างการวางนโยบายของรัฐกับการพัฒนา และการมีส่วนร่วมของชุมชนให้มีอำนาจในการตัดสินใจเพื่อที่จะอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี ส่งผลให้บทบาทของศาลปกครองมีความก้าวหน้าในด้านสิทธิความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อมที่ศาลตระหนักถึงความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อม อันเป็นสิทธิของชุมชนในการมีส่วนร่วมต่อการจัดการทรัพยากร และการพัฒนาของรัฐที่จะไม่กระทบต่อชีวิตสุขภาพ อนามัยและสิ่งแวดล้อม

อย่างไรก็ตามการพิจารณาคดีทางสิ่งแวดล้อมมิได้มีเฉพาะแต่เพียงในศาลปกครองเท่านั้น หากแต่ยังเป็นคดีที่สามารถนำขึ้นสู่ศาลแพ่งได้เช่นเดียวกัน จึงทำให้มีคดีที่มีสมญานามว่า “คดีโลก

⁴² อ้างแล้ว, คดีหมายเลขแดงที่ 1352/2553 หน้า 111-112.

⁴³ สงกรานต์ บ่อบุญจันทร์, “การประกอบสร้างสิทธิจากเบื้องล่าง: กรณีศึกษาการฟ้องคดีเพื่อหยุดมลพิษจากนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด, หนังสือประมวลบทความในการประชุมวิชาการนิติสังคมศาสตร์ระดับชาติ หัวข้อ “จินตนาการใหม่ ภูมิทัศน์นิติศาสตร์ไทย” วันที่ 20 พฤศจิกายน 2563 ณ โรงแรมฟูรามา จังหวัดเชียงใหม่, หน้า 92, สืบค้นเมื่อวันที่ 23 พฤษภาคม 2566 <https://www.law.cmu.ac.th/lasc/conference/wp-content/uploads/sites/2/2017/09/8-สงกรานต์-84-99.pdf>.

ร้อน” ขึ้นสู่ศาลแพ่งเป็นเป็นจำนวนหนึ่ง ซึ่งคำพิพากษาของศาลเป็นไปในทิศทางที่ต่างออกจากศาลปกครอง อันเป็นที่น่าสนใจว่าคดีโลกร้อนแบบไทยๆ มีลักษณะที่ต่างออกไปจากคดีสิ่งแวดล้อมกับสิทธิมนุษยชน หรือคดีโลกร้อนของต่างประเทศเช่นกัน

4.2 คดีโลกร้อนแบบ “ไทยๆ”

ตามที่ได้กล่าวไปข้างต้นว่า ณ ปัจจุบันยังไม่มีคดีสิ่งแวดล้อมใดของไทยที่มีการฟ้องคดีเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศโดยตรง แต่ขณะเดียวกันก็มีคดีที่ถูกขนานนามว่าเป็น “คดีโลกร้อน” แต่ข้อเท็จจริงมิใช่คดีโลกร้อนตามนิยามความหมายของบทความนี้ หากเป็นคดีการเรียกร้องค่าเสียหายจากการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งเป็นผลจากการบังคับใช้พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2535 มาตรา 97 และแบบจำลองสำหรับประเมินค่าเสียหายทางสิ่งแวดล้อมบางประการหลักการทำลายป่าไม้ เพื่อประเมินมูลค่าของป่าต้นน้ำของกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ซึ่งมีการกำหนดค่าเสียหายด้านต่าง ๆ และใช้แบบจำลองทางคณิตศาสตร์ จัดทำเป็นโปรแกรมคอมพิวเตอร์เพื่าคำนวณค่าเสียหาย คิดเป็นเงินประมาณ 150,000 บาท/ไร่ เพื่าคำนวณค่าเสียหายจากการทำลายป่าไม้ อันมีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2547⁴⁴ จนถูกเรียกว่าเป็นคดีโลกร้อน ทั้งนี้ สิ่งที่ตามมาหลังจากการบังคับใช้แบบจำลองฯ นี้ จากข้อมูลสถิติที่รวบรวมโดยเครือข่ายปฏิรูปที่ดินแห่งประเทศไทย ณ วันที่ 9 พฤศจิกายน 2553 พบว่ามีเกษตรกรผู้ถูกดำเนินการเรียกค่าเสียหายทั้งจากการส่งหนังสือเรียกค่าเสียหาย จำนวน 12 รายและการฟ้องร้องเป็นคดีต่อศาล จำนวน 22 ราย รวมเกษตรกรที่ถูกคิดค่าเสียหายทั้งหมด 34 ราย รวมค่าเสียหาย 12,904,282.75 บาท ซึ่งยังไม่นับรวมข้อมูลเกษตรกรรายอื่นทั่วประเทศที่ถูกดำเนินการคิดค่าเสียหายในลักษณะเดียวกัน เพราะไม่มีฐานข้อมูลเชิงสถิติที่ชัดเจน⁴⁵

การฟ้องเรียกค่าเสียหายตามลักษณะคดีนี้เป็นผลให้คดีถูกส่งขึ้นสู่ศาลยุติธรรม และผลการศึกษาจาก จันทรจิรา จันทรแก้ว และคณะ ใน รายงานการศึกษา “มาตรฐานการคิดค่าเสียหายทางสิ่งแวดล้อม” ซึ่งมีการศึกษาผ่านคำพิพากษาบางส่วน ผลจากการศึกษาพบว่า

⁴⁴ จันทรจิรา จันทรแก้ว กฤษดา ขุนณรงค์ อัมรินทร์ สายจันทร์ และอารีวรรณ คูสันเทียะ, “รายงานการศึกษา “มาตรฐานการคิดค่าเสียหายทางสิ่งแวดล้อม”, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.): 2557, หน้า 2.

⁴⁵ เรื่องเดียวกัน.

ศาลชั้นต้นรับฟ้องและรับฟังการคิดคำนวณค่าเสียหายตามแบบจำลอง ฯ ของกรมอุทยานฯ ด้วยเหตุผลว่า “จัดทำโดยหน่วยงานของรัฐและเป็นไปตามหลักวิชาการ” ส่งผลให้จำเลยที่ถูกฟ้องคดีแพ่งและต่อสู้คดีถูกเรียกพิพากษาให้ชดใช้ค่าเสียหายเต็มจำนวนหรือในบางคดีศาลอาจกำหนดค่าเสียหายไม่เต็มตามฟ้อง⁴⁶

แต่สำหรับการพิจารณาคดีในชั้นอุทธรณ์ รายงานการศึกษาพบว่า ศาลอุทธรณ์จะใช้ดุลพินิจกำหนดค่าเสียหายลดลงอย่างมาก และในคดีที่จำเลยต่อสู้โดยมีการนำสืบนักวิชาการที่เป็นพยานผู้เชี่ยวชาญ ศาลจะรับฟังพยานผู้เชี่ยวชาญของฝ่ายจำเลยหักล้างพยานโจทก์ ทำให้ในชั้นศาลอุทธรณ์ฯ ศาลเห็นว่าการใช้แบบจำลองฯ ไม่ตรงกับความเสียหายที่แท้จริงจากการกระทำของจำเลยบางประการที่ไม่ได้เกิดขึ้นจริง⁴⁷ ขณะที่คดีโลกร้อนที่ขึ้นสู่ศาลฎีกาแผนกคดีสิ่งแวดล้อม ศาลได้พิพากษา “ยกฟ้อง” การคำนวณความเสียหายตามแบบจำลอง ฯ ด้วยเหตุที่ใช้แบบจำลองค่าเสียหายไม่ตรงกับสภาพป่า การไม่เก็บข้อมูลทั้งไม้และดินและการอ้างงานวิจัยเป็นงานวิจัยเก่า ตั้งแต่ปี 2519 และ 2535 ขณะที่เหตุเกิด 2548 ทำให้ในคดีนี้จำเลย (ชาวกะเหรี่ยง 2 คน) ต้องจ่ายค่าเสียหายในส่วนที่มีการบุกรุกเป็นจำนวนเงิน 37,000 บาท พร้อมดอกเบี้ย ... นับว่าเหมาะสมแก่พฤติการณ์และความร้ายแรงแห่งละเมิดแล้ว”⁴⁸ ส่วนการต่อสู้ประเด็นแบบจำลอง ฯ นี้ในชั้นศาลปกครอง เพื่อเพิกถอนแบบจำลองฯ ซึ่งศาลปกครองสูงสุด ได้ยกฟ้องและยืนตามศาลปกครองกลางว่า “ศาลปกครองไม่มีอำนาจในการเข้าไปตัดสินชี้ขาดได้ เนื่องจากการกระทำภายในของรัฐ โดยแบบจำลองสำหรับประเมินค่าเสียหายทางสิ่งแวดล้อมบางประการหลังการทำลายป่าไม้ เป็นเพียงการวางหลักเกณฑ์ภายในของฝ่ายปกครอง”⁴⁹

การยกกรณีคดีโลกร้อนแบบไทยๆ เป็นเพียงความต้องการในการทำความเข้าใจว่าอะไรคือคดีโลกร้อนของไทยและอะไรคือฐานที่ศาลยุติธรรมใช้ในการตัดสินซึ่งพบว่าได้สะท้อนให้เห็นคดีโลกร้อนของไทยที่กรมอุทยานฯ ใช้แบบจำลองฯ เพื่อฟ้องเรียกค่าเสียหายจากชาวบ้านจากการ

⁴⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 56.

⁴⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 66.

⁴⁸ ประชาไท, “ฟ้องเรียกค่าเสียหาย 3.1 แสนบาทชาวกะเหรี่ยงทำโลกร้อนสุดท้ายศาลฎีกาล้างยก,” สืบค้นเมื่อวันที่ 13 มกราคม 2566 <https://prachatai.com/journal/2018/07/77845>.

⁴⁹ ประชาไท, “ศาลปกครองสูงสุดชี้ขาด ไม่มีอำนาจตัดสิน ‘คดีโลกร้อน’,” สืบค้นเมื่อวันที่ 13 มกราคม 2565 <https://prachatai.com/journal/2015/08/60802>.

ทำลายป่านั้น แต่ไม่ได้มุ่งไปสู่การแก้ไขปัญหาลอกร้อนหรือแก้ไขปัญหการทำลายทรัพยากร หากเป็นเพียงการคิดสร้างแบบจำลองฯ บนฐานคิดป่าเป็นของรัฐและมีอำนาจในการดูแลจัดการป่าเพียงผู้เดียว โดยปราศจากความรู้ความเข้าใจความรู้ของชุมชน ท้องถิ่น ความเชื่อที่ว่าคนสามารถอยู่กับป่า และปกป้องผืนป่า เช่น การทำไร่หมุนเวียน การดำรงชีวิตตามวิถีความเชื่อของตน ขณะเดียวกัน ภายใต้คำพิพากษาศาลยุติธรรมในคดี ศาลพิจารณามุมมองผลกระทบจากมนุษย์ที่เกิดขึ้นต่อทรัพยากรธรรมชาติ แต่ไม่ได้พิจารณาถึงสิทธิในการมีส่วนร่วมต่อการจัดการทรัพยากร จึงทำให้ด้านบทบาทศาลแพ่งไทยที่ยังคงใช้กรอบการพิจารณาที่ติดอยู่กับตัวบทกฎหมายทั้งเชื่อมั่นต่อความรู้วิชาการที่มาจากนักวิชาการและหลักฐานของรัฐมากกว่าการยอมรับความรู้ที่มาจากชุมชนและวิถีดั้งเดิม ซึ่งทำให้คดีเกี่ยวกับป่าไม้ที่ดินในประเทศไทย ในหลายๆ คำพิพากษาวชาวบ้านที่อยู่อาศัยในพื้นที่ป่า รวมถึงคนชาติพันธุ์ต้องกลายเป็นจำเลยในคดีเช่นนี้เสมอ

ท้ายนี้ กรณีศึกษาของศาลไทยในประเด็นสิ่งแวดล้อม ทั้งจากตัวอย่างคดีปกครองมาตาพุต และคดีแพ่งกรณีลอกร้อนแบบไทย ๆ ทำให้เห็นว่า ศาลมีแนวทางการพิจารณาถึงสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกันอย่างชัดเจน กล่าวคือ การพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อมในศาลปกครองนั้น ศาลมักมีแนวโน้มพิจารณาถึงสิทธิของชุมชน การมีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการหรือการจัดการทรัพยากรอันเกิดจากการพัฒนาของรัฐ โดยที่ต้องไม่กระทบต่อสุขภาพ วิถีชีวิตและอนามัยของประชาชน และทรัพยากรสิ่งแวดล้อม ที่สะท้อนหลักการป้องกันไว้ก่อน (precautionary principle) ขณะที่ในการพิจารณาคดีทางแพ่ง เป็นการพิจารณาที่เน้นความเสียหายที่เกิดต่อสิ่งแวดล้อม ดังนั้น จึงทำให้เห็นว่า แนวทางคำพิพากษาของศาลยุติธรรมยังคงจำกัดอยู่ที่สภาพบังคับในทางอาญา ที่มีมุมมองว่าชาวบ้านเป็นผู้กระทำความผิด

ทั้งนี้ หากเปรียบเทียบคำพิพากษาจากกรณีตัวอย่างต่างประเทศ ที่ยกขึ้นมาเทียบกับคำพิพากษาของศาลไทยในคดีลอกร้อน จะพบว่าบทบาทของศาลไทยทั้งสองกรณีมีฐานคิดต่อสิทธิความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อมที่ต่างกัน ทำให้การขยับคำพิพากษาที่จะก่อให้เกิดการวางบทบาทของศาลในประเด็นใหม่ๆ เช่น คดีลอกร้อน การฟ้องให้รัฐมีมาตรการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ การฟ้องคดีเกี่ยวกับความยุติธรรมทางสภาพอากาศ ที่ลอกร้อนส่งผลกระทบต่อคนบางกลุ่มมากกว่านั้น จึงเป็นสิ่งที่น่าท้าทายอย่างมากในประเทศไทย ไม่ว่าจะทั้งการนำคดีขึ้นสู่ศาล และการทำให้ผู้พิพากษาเห็นประเด็นใหม่ๆ เหล่านี้

และในอนาคตอันใกล้ศาลไทยจำเป็นต้องรับมือกับความท้าทายต่อคดีโลกร้อนของจริง ไม่ว่าจะเป็นจากคดีสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชนที่ยังคงมีคดีในศาลปัจจุบัน รวมไปถึงคดีที่เกิดจากนโยบายใหม่ๆ ของรัฐ ไม่ว่าจะเป็นผลกระทบที่เกิดการนโยบายการเพิ่มพื้นที่ป่าของไทย และนโยบายการปลูกป่าเพื่อแลกคาร์บอนเครดิต (Carbon credit) ที่จูงใจให้เอกชนที่เข้าร่วมโครงการสามารถปลูกป่าเพื่อนำไปซื้อขายคาร์บอนเครดิต และอ้างว่าเป็นการลดการปล่อยก๊าซคาร์บอนฯ เพื่อช่วยลดโลกร้อน ซึ่งแนวคิดนี้เป็นส่วนหนึ่งของการฟอกเขียว (Green washing) ที่จะสร้างผลกระทบให้กับคนกลุ่มเปราะบางที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ป่า ทั้งแนวคิดการปลูกป่ายังเป็นการรบกวนธรรมชาติด้วยการลดความหลากหลายทางชีวภาพแทนที่จะมุ่งไปสู่การแก้ไขปัญหาการลดการปล่อยก๊าซคาร์บอนฯ ที่มีสาเหตุหลักมาจากการดำเนินธุรกิจหรืออุตสาหกรรมเกี่ยวกับเชื้อเพลิงฟอสซิล รวมถึงคดีที่เกี่ยวกับการสร้างโรงไฟฟ้าขยะ หรือก๊าซธรรมชาติเหลวที่สุ่มเสี่ยงต่อการก่อมลพิษด้านสิ่งแวดล้อม และสุขภาพของประชาชน เป็นต้น

5. บทสรุป

บทความชิ้นนี้ ได้ศึกษาประเด็นโลกร้อนอันเกิดจากกิจกรรมของมนุษย์ที่ใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างไม่หยุดยั้ง ทั้งผลจากกิจกรรมดังกล่าวยังได้สร้างผลกระทบต่อตัวมนุษย์ และกลุ่มคนเปราะบางที่จะได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาวะภูมิอากาศที่ร้ายแรงที่สุด ปัญหาโลกร้อนจึงไม่ใช่เพียงแค่ปัญหาภัยธรรมชาติอีกต่อไป หากแต่เป็นประเด็นที่เหยียบย่ำเข้าสู่ห้องพิจารณาของศาลเป็นที่เรียบร้อยแล้ว และยังขึ้นอยู่กับตัวผู้พิพากษาหรือศาลเองจะตระหนักและให้ความสำคัญกับปัญหาโลกร้อนและความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อม และความเป็นธรรมทางสภาพภูมิอากาศอย่างเท่าทันเพียงใด

ทั้งนี้ กรณีศึกษาที่ผู้เขียนได้นำมาเป็นตัวอย่างนั้น เป็นเพียงส่วนหนึ่งของ “ความสำเร็จ” ของคดีที่ผู้พิพากษาทำหน้าที่เป็นผู้ปกป้องทรัพยากรธรรมชาติและตระหนักถึงสิทธิมนุษยชนทางด้านสิ่งแวดล้อม และสิทธิความเป็นธรรมต่อคนกลุ่มต่างๆ แต่หากยังมีอีกหลายคดีจำนวนไม่น้อยที่ยังคงมีความท้าทายต่อการนำคดีขึ้นสู่ศาลและนำเสนอประเด็นให้ศาลตระหนักว่าบทบาทของผู้พิพากษามีหน้าที่และอำนาจตามกฎหมายในการปกป้องทรัพยากรธรรมชาติให้แก่คนรุ่นปัจจุบันและคนรุ่นต่อไปอย่างไร ควบคู่ไปกับการพัฒนาเศรษฐกิจบนพื้นฐานความยั่งยืน และการมีส่วนร่วมของชุมชน

และงานเขียนชิ้นนี้หวังจะเป็นส่วนหนึ่งในการเปิดพื้นที่การถกเถียงทางวิชาการ พื้นที่การรณรงค์ให้กับคนที่ทำงานขับเคลื่อนประเด็นด้านสิ่งแวดล้อมสิทธิมนุษยชน รวมถึงกระบวนการยุติธรรมของไทยด้านสิ่งแวดล้อม ว่าประเด็นการเปลี่ยนแปลงการสภาพภูมิอากาศมิใช่เรื่องที่ไกลตัวอีกต่อไปหากแต่เป็นประเด็นที่จ่อเข้ามาตรงท้ายทอยและนับวันกำลังจะทวีความรุนแรงมากขึ้น ซึ่งควรจะมีพื้นที่แลกเปลี่ยน ถกเถียง และรับมือกับประเด็นดังกล่าวในเร็ววัน

References

เก่งกิจ กิติเรียงลาภ. “ยุคสมัยแห่งทุน : ข้อถกเถียงว่าด้วยมนุษยสมัยในโลกวิชาการมาร์กซิสต์.”

Anthropocene บทวิพากษ์มนุษยและวิกฤตสิ่งแวดล้อมในยุคสมัยแห่งทุน. 2564.

เกษียร เตชะพีระ. “ตุลาการวิวัฒน์กู้โลกร้อน.” เกษียร เตชะพีระ | ตุลาการวิวัฒน์กู้โลกร้อน – มติชน
สุดสัปดาห์. สืบค้นเมื่อวันที่ 13 มกราคม 2566 matichonweekly.com)

กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม. “COP23 – COP23.” สืบค้นเมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม 2566

https://datacenter.deqp.go.th/service-portal/cop23/derivation_cop23/#:~:text=ความตกลงปารีสมีผลใช้บังคับเมื่อวันที่,21%20กันยายน%20พ.ศ.%202559.

คณินิจ ศรีบัวเอี่ยม. “รายงานการวิจัยเรื่อง ความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อม (Environmental Justice and Citizenship).” มูลนิธิคอนราด อาเดนาวร์: กรุงเทพฯ. 2559.

จันทร์จิรา จันทรแผ้ว ฤทธา ขุนณรงค์ อัมรินทร์ สายจันทร์ และอารีวรรณ คูสันเทียะ. “รายงานการศึกษา “มาตรฐานการคิดค่าเสียหายทางสิ่งแวดล้อม”.” สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.): 2557.

ชนกพร ชูติภมลธรรม, “ผู้กระทำการ อำนาจ และความเป็นประวัติศาสตร์ในมนุษยสมัย : กรณีศึกษาเรื่องป่าไม้ในสมัยพัฒนาการ (พ.ศ. 2502 – 2516)”. บรรณาธิการโดย เก่งกิจ กิติเรียงลาภ
Anthropocene บทวิพากษ์มนุษยและวิกฤตสิ่งแวดล้อมในยุคสมัยแห่งทุน. 2564.

ชยา วรธนะภูติ, “ว่าด้วยชีวิตทางสังคม ชีวิตทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และชีวิตทางการเมืองของการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ” ในมนุษยสมัย.” บรรณาธิการโดย เก่งกิจ กิติเรียงลาภ
Anthropocene บทวิพากษ์มนุษยและวิกฤตสิ่งแวดล้อมในยุคสมัยแห่งทุน 2564.

ประชาไท. “ฟ้องเรียกค่าเสียหาย 3.1 แสนบาทชาวกะเหรี่ยงทำโลกร้อนสุดท้ายศาลฎีกาส่งยก.”

สืบค้นเมื่อวันที่ 13 มกราคม 2566 <https://prachatai.com/journal/2018/07/77845>.

ประชาไท. “ศาลปกครองสูงสุดชี้ขาด ไม่มีอำนาจตัดสิน ‘คดีโลกร้อน’.” สืบค้นเมื่อวันที่ 13 มกราคม 2566 <https://prachatai.com/journal/2015/08/60802>.

พาฝัน หน่อแก้ว, “Climate Justice: ทุน รวย จน ความเหลื่อมล้ำ และความเท่าเทียม”, ทุน รวย จน ความเหลื่อมล้ำ และความเท่าเทียม : Climate Justice (themomentum.co).

ศุทธิณี ใจคำ, “พหุลักษณะของความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อม: ภาพสะท้อนจากคดีสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับคนชายขอบ”, การประชุมวิชาการสาขานิติศาสตร์ระดับชาติ ครั้งที่ 1 หัวข้อ “ระบบกฎหมาย

ไทย : ปฏิรูป/เปลี่ยนผ่าน/ปฏิสังขรณ์” วันที่ 8 มิถุนายน 2561 โรงแรมแคนทารี ฮิลล์ จังหวัด เชียงใหม่ จัดโดย คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สงกรานต์ ป่องบุญจันทร์, “การประกอบสร้างสิทธิจากเบื้องล่าง: กรณีศึกษาการฟ้องคดีเพื่อหยุดมลพิษจากนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด, หนังสือประมวลบทความในการประชุมวิชาการนิติสังคมศาสตร์ระดับชาติ หัวข้อ “จินตนาการใหม่ ภูมิทัศน์นิติศาสตร์ไทย” วันที่ 20 พฤศจิกายน 2563 ณ โรงแรมฟูราม่า จังหวัดเชียงใหม่. สืบค้นเมื่อวันที่ 23 พฤษภาคม 2566 <https://www.law.cmu.ac.th/lasc/conference/wp-content/uploads/sites/2/2017/09/8-สงกรานต์-84-99.pdf>.

สิทธิชัย เรืองโรจน์วิริยา. การสัมมนา “การติดตามการดำเนินงานให้เป็นไปตามข้อตกลงและพันธกรณีระหว่างประเทศ” เผยแพร่เมื่อวันที่ 2-3 สิงหาคม 2557. สืบค้นเมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม 2566 <http://www.oic.go.th/FILEWEB/CABINFOCENTER3/DRAWER083/GENERAL/DATA0000/000000138.PDF>.

Asian Development Bank. “Climate Change, Coming Soon to a Court Near You- Climate Litigation in Asia and the Pacific and Beyond”, (December 2020), Climate Change, Coming Soon to a Court Near You: Climate Litigation in Asia and the Pacific and Beyond (adb.org). (Access November 1, 2022)

Chapter of the United Nations 1945. Article 96. <https://legal.un.org/repertory/art96.shtml>.

Climate Home News. “Vanuatu publishes draft resolution seeking climate justice at UN Court.” Access March 14, 2023 <https://www.climatechangenews.com/2022/11/30/vanuatu-publishes-draft-resolution-seeking-climate-justice-at-un-court/>.

Greenpeace. “ถ่านหิน – มหันตภัยโลกร้อนหมายเลข 1”. สืบค้นเมื่อวันที่ 13 มกราคม 2565 <https://www.greenpeace.org/thailand/publication/8213/coal-no1-climate-killer/>.

Setzer J. and Higham C. *Global Trends in Climate Change Litigation: 2022 Snapshot*. London: Grantham Research Institute on Climate Change and the Environment and Centre for Climate Change Economics and Policy, London School of Economics and Political Science. 2022.

- Setzer, J. and Higham, C., Jackson, A. and Solana, J. “Legal Working Paper Series Climate change litigation and central banks.” European Central Bank, No 21. December 2021. Access January 9, 2023 <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scplps/ecb.lwp21~f7a250787a.en.pdf>.
- Statute of the International Court of Justice 1945, Article 65, <https://www.icj-cij.org/statute>.
- UN environment programme. “In historic move, UN declares healthy environment a human right.” Access January 14, 2023 <https://www.unep.org/news-and-stories/story/historic-move-un-declares-healthy-environment-human-right>.
- United Nations General Assembly 77 session. “Resolution adopted by the General Assembly on 29 March 2023.” A/RES/77/276, Access June 15, 2023 <https://drive.google.com/file/d/1p6U3S-u5cfTDNzJ0E-vJ0GpnjCocuj55/view>.
- Vanuatu ICJ Initiative, “ICJ Resolution”, Access March 15, 2023, <https://www.vanuatuicj.com/resolution>.
- Vanuatu ICJ Initiative, “Vanuatu’s International Court of Justice Climate Initiative endorsed by the 51st Pacific Island Forum Leaders”, (Access 14 March, 2023), https://www.nab.vu/sites/default/files/news_attachments/Press%20Release_PIFs_endorsement_final.pdf.
- Vanuatu ICJ Initiative, ICJ Resolution 77 session “Adopted Resolution”, Access June 15, 2023 <https://www.vanuatuicj.com/resolution>.
- Xinhua Thai News Service. จีนเปิดทางรถไฟ ‘ถ่านหิน’ สายยาวสุดในโลกขนส่งข้ามทิศ 200 ล้านตันต่อปี, สืบค้นเมื่อวันที่ 13 มกราคม 2565 https://www.xinhua.com/china/38892_20190929.